

7/2

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERK GROEPEN

ADRESSENLIJST AFGEVAARDIGDEN SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VWG-EN

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten (31/12) Waalreseweg 73 a 5554 HB Valkenswaard 04902-41271
Jon Boesten de Mommers 12 5581 AL Waalre 04904-15276

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Louis Schröver Bergstraat 24 5611 JZ Eindhoven 040-439065
Wim le Mair Vinc. Cleerdinlaan 12 5582 EK Waalre 04904-12780

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 040-622128
Piet van Happen Waardstraat 15 5662 EN Geldrop 040-862739

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Loek Hilgers Bernard Vrienslaan 7 5062 EM Oisterwijk 04242-84978
Frans Post Noordhoekring 62 5038 GE Tilburg 013-360118

IVN VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367
Piet van Tilburg Boletenplein 26 5721 NE Asten 04936-5977

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH e.o.

Dick Jansen Postbus 207 5140 AE Waalwijk

VOGELWERKGROEP DE KLAMPER

Harrie van Heeswijk Bokt 14 5633 BG Eindhoven 040-425166
Willie Peters Saturnusstraat 35 5694 TH Breugel 04990-75946

VOGELWERKGROEP IVN BEST

Chiel de Vries J. Banckertstraat 14 5684 BP Best 04998-73916

VOGELWERKGROEP NUENEN

Henk Daamen Beukenlaan 3 5671 AH Nuenen 040-832311
Annie Verheijen Oranjestraat 7 5671 HH Nuenen 040-836161

VOGELWERKGROEP GELDROEP

Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit A. Kuiperstraat 51 5344 GA Oss 04120-31625
Wim Gremmen Molenweg 90 5351 WE Berghem 04123-1545

VOGELWERKGROEP DE ORTOLAAN

John Vereyken Margrietstraat 59 5741 XL Beek en Donk 04929-63199

VOGELWERKGROEP IVN MAARHEEZE

Willem Beeren Kard. de Jongstraat 10 6021 VX Budel 04958-3437

VOGELWERKGROEP CUYK

Louis Geraets B. van Raaystraat 27 5437 BC Beers 08850-20263

VOGELWERKGROEP IVN HELMOND

Jan van de Rijt Hendrikmesdagstraat 11 5702 VK Helmond 04920-34446

VAN DE REDAKTIE

VOORWOORD

Voor u ligt het tweede nummer van de Roodborsttapuit in 1988. Normaal gesproken verschijnt dit nummer nog voor de zomervakantie. Door omstandigheden is dit helaas niet gelukt, waarvoor onze excuses.

Een van de redenen waarom een Roodborsttapuit soms niet op tijd kan verschijnen, is het gebrek aan kopij. Het aantal artikelen en korte mededelingen, dat aan de redactie wordt aangeboden, is klein. Voor een belangrijk deel komen deze bovendien van een klein aantal auteurs, en ook die hebben wel eens tijdgebrek of geen stof om over te schrijven.

We willen daarom alle lezers van de Roodborsttapuit aanmoedigen om een bijdrage voor de Roodborsttapuit te leveren. Dat hoeven niet persé lange artikelen te zijn. Ook korte artikeltjes en mededelingen zijn uitermate welkom, niet in de laatste plaats om de stof in de Roodborsttapuit gevarieerder te maken. Met name vogelaars in midden Brabant en het Maasgebied willen we vragen iets in te sturen. Met nadruk willen we er nogmaals op wijzen, dat de redactie naar vermogen bereid is om te helpen bij het schrijven en het opsporen van literatuur.

Volgens planning moet het derde nummer in november/december verschijnen. De redactie krijgt het echter moeilijk. Een van de peilers van het Roodborsttapuit-werk zal gedurende een flinke periode wegvallen. Ad en Jet van Asten, die zeven jaar lang het type- en layout-werk met grote toewijding en akkuratessse gedaan hebben, gaan verhuizen naar Neerpelt.

Op deze plaats willen we Ad en Jet nogmaals bedanken voor het vele werk dat ze voor de Roodborsttapuit en het SOV hebben gedaan. En voor de lezers die nog twijfelen aan de hoeveelheid werk: Ad en Jet hebben in totaal 7 jaargangen, elk 3 nummers en per nummer 40 pagina's, verzorgt. Dat zijn zo'n 850 pagina's papier!

Tom Heijnen en Maarten Helmich.

VAN HET BESTUUR

V A N H E T B E S T U U R
- - - - -

Op de SOV vergadering van 30 augustus 1988 hebben we afscheid genomen van Ad van Asten als bestuurslid van het SOV.

De reden van z'n vertrek is dat Ad vindt dat hij de tijd voor het goed uit voeren van een dergelijke functie niet meer kan garanderen.

Ad heeft namelijk beslag kunnen leggen op een kavel grond in België waar hij een huis op zal laten verrijzen.

Dat dit veel van z'n tijd zal vragen zal een ieder duidelijk zijn.

Naast het secretariaats werk verzorgde Ad samen met z'n vrouw het type en layout werk voor de Roodborsttapuit. Ook deze activiteit zal Ad helaas stil moeten leggen.

Langs deze weg wil het SOV Ad en z'n vrouw nogmaals bedanken voor het vele werk dat ze voor het SOV gedaan hebben. En dit altijd in een streven naar 100% kwaliteit.

Maar als het huis er staat en de grootste drukte achter de rug is, wie weet ...

Ad zal zo mogelijk wel de SOV vergaderingen in Best blijven bezoeken.

Het zal U duidelijk zijn dat de vacatures snel aanvulling behoeven.

Dus:

- A. Wie zou het type en of layoutwerk van de Roodborsttapuit willen verzorgen.
- B. Wie vult het bestuur aan met als taak het secretariaat op zich te nemen.

Zonder deze aanvullingen -zeker t.a.v. de Roodborsttapuit- zie ik de toekomst van het SOV somber in.

Dus nogmaals aarzel niet en pak de telefoon.

Tevens wil ik van de gelegenheid gebruik maken om nog 2 oproepen te plaatsen.

- C. Wie schrijft eens een artikel voor de Roodborsttapuit.
- D. Wie stelt zich beschikbaar om de resultaten van de Bekentelling in overleg met Lex Peeters uit te werken.

Ben de Ruyter
Voorzitter SOV
040-857391

NMF-BERICHTEN

Maarten Helmich

NATUURTECHNIEK (definitie, zie voetnoot).

Sinds kort is het aanleggen van natuurtechnische voorzieningen in het kader van landinrichting(vroeger heette dat ruilverkaveling) officieel beleid. In de voorbereidingsperiode van een landinrichtingsproject werkt een groepje (waarin ook NMF) aan een aantal voorstellen.

Voor een aantal planten- en diersoorten (of groepen) worden maatregelen voorgesteld die er op gericht zijn om het habitat (=leefgebied) te vergroten en/of te verbeteren. Zo ook voor vogels.

In die planontwikkeling worden o.a. de samenhang tussen en rangschikking van de diverse landschapselementen geanalyseerd en worden de biotoop eisen van de gekozen vogelsoorten zoveel als mogelijk in de ontwerpfase betrokken. In de praktijk komt het er tot nu toe op neer dat de versnippering zoveel mogelijk wordt opgeheven en dat in (aan te leggen) landschapselementen wat vaker wordt afgeweken van het bestaande sortimentspakket en plantverband.

Bij aanleg van voorzieningen e.d. wordt steeds uitgegaan van bestaande inventarisatiegegevens. Bij NMF bestaat behoefte om regionale kennis op dit terrein in te brengen. Niet alleen m.b.t. de inventarisatiegegevens, maar ook de keuze van de soorten(groepen) waarvoor maatregelen kunnen worden genomen, kunnen in dit overleg aan de orde komen.

- * Het treffen van doelbewuste handelingen, gericht op het scheppen ontwikkelen, herstellen of handhaven van de inheemse flora en fauna en hun levensgemeenschappen in hun onderlinge samenhang wordt "natuurtechniek" genoemd.

Literatuur

- P. Opdam. 1988. Versnippering bedreigt het voortbestaan van plant en dier. Natuur en Milieu, juli/aug 1988.

ROOFVOGELPROBLEMATIEK

In de Roodborsttapuit jaargang 6 no 3 van november 1987 heeft U kunnen lezen dat, naar aanleiding van (weer een) doorgeschoten roofvogelhorst NMF de roofvogelvervolgning zeer serieus zal gaan aanpakken.

Ondanks verschillende verzoeken aan jachtkombinaties en vogelwerkgroepen is het nauwelijks gelukt om informatie los te krijgen. Vast staat echter dat in 1988 op enkele plaatsen in Noord-Brabant roofvogelmoord en horstverstoring heeft plaatsgevonden.

Vast staat dat in 1988 op enkele plaatsen in Noord-Brabant roofvogelmoord en horstverstoring is geconstateerd. Ook uit informatie van het Centraal Diergeneeskundig Instituut over doodsoorzaken bij dode roofvogels, die voor onderzoek zijn ingeleverd, blijkt dat in veel gevallen van opzet sprake moet zijn (gif - schotwonden - hagel).

Overige informatie

- De voornaamste methoden zijn uithorsten, het vangen van nestverlaters, schieten en vergiftigen (vergiftigd aas --buizerds).
- Als reden voor deze praktijken wordt genoemd de onvrede/onwetendheid van jagers over het gedrag van roofvogels of geldelijk gewin.
- Geprepareerde roofvogels zijn gewilde objecten. Een geprepareerde havik kan wel tot f. 500,- opbrengen.
- In Oost-Brabant wordt geschat dat ca. 20% van alle roofvogelhorsten wordt vernield/verstoord.

Momenteel wordt gewerkt aan oplossingen, zowel voor de korte als voor de lange termijn. Te denken valt aan gezamenlijk afkeuren van roofvogelvervolgning (via het landelijk bestuur in de vakbladen van jagers, duivenhouders en valkeniers). Het landelijk bestuur of de provinciale afdelingen zover zien te krijgen dat de "zwaarste" maatregelen tegen hun -wetsovertredende leden wordt genomen.

Controle in het veld, samen met de jachtgerechtigden opvoeren. Ook zij hebben er groot belang bij (meningsvorming over jagers in het algemeen) dat aan deze praktijk een eind komt. Scherpere controle op, voor preparatie aangeboden vogels. Voorlichting verbeteren (bijscholing Jachttopzichters). Al deze activiteiten zullen door een klein werkgroepje worden voorbereid.

Namens de Brabantse Vogelwerkgroepen zit Ad van Poppel in deze werkgroep. Gaarne Uw medewerking indien hij U om informatie vraagt.

M. Helmich, NMF, Tilburg.

Broedvogelinventarisatie van schaarse watervogels in de omgeving van Son in 1987 en 1988

Jan van der Winden

In navolging van de inventarisatie van 1987, is er ook in 1988 in het kader van het BSP een broedvogelinventarisatie gehouden op de vennen en plassen rondom Son. In dit stukje worden de resultaten van de inventarisatie kort besproken.

Voor een exacte beschrijving van het gebied en de gebruikte methode verwijs ik naar "Roodborsttapuit 6-3", waarin dit uitvoerig behandeld wordt (J. van der Winden 1987).

In tabel 1 staan de resultaten van de inventarisaties van 1987 en 1988. Voor de meeste soorten is het echter te voorbarig om na twee onderzoeksjaren al konklusies te trekken.

Wat echter direkt opvalt is dat de Zwarte Stern in 1988 niet tot broeden is gekomen. Het is niet te hopen dat deze soort ook hier voor de toekomst verdwenen is.

Een andere bedreigde soort, de Oeverzwaluw is in 1988 wel weer in het zandbergenlandschap van de nieuwe afgraving bij Ekkersweijer gaan broeden. De kolonie wordt hier echter nog steeds bedreigd door afgraving en recreatie. Plaatselijke vogelwerkgroepen zouden mogelijk initiatieven kunnen ondernemen om hier verandering in te brengen.

De verschillen in aantallen broedvogels in slechts twee elkaar opvolgende jaren laten nu ook weer zien dat een eenmalige broedvogelinventarisatie te weinig inzicht geeft in het voorkomen van broedvogels. Alleen meerjarige inventarisaties geven een goed beeld van de dynamiek van broedvogelpopulaties, wat erg belangrijk is voor een effectief natuurbeschermingsbeleid in de toekomst.

Adres: Postbus 19184, 3501 DD Utrecht.

Tabel 1. Resultaten van de inventarisaties van 1987 en 1988.

Soort	Plassen/vennen												Totaal	
	Moer- kuilen	Haze- putten I	Haze- putten II	Oud Meer	Destruc- tor	Langven	Ekkers Weijer oud	Ekkers Weijer nieuw	Lisseven	Ploeg- straat	Opspuit- terrein Best			
	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87 88	87	88
Dodaars		1 1	1 4	5-6 5-6		1 2							8-9	12-13
Fuut				0-1			2 1		1	2-4 2			7-9	4-5
Wintertaling	1-2 0-1	2 0-1	2 1	3 1	1								8-9	3-5
Slobeend				1-2									1-2	-
Tafeleend		2		2-3 3	3								7-8	3
Kuifeend		1 0-1		2-3 1		1							3-4	2-3
Waterral				0-1 1									0-1	1
Kleine Plevier								2-3 2			1-2 0-2		3-5	2-4
Zwarte Stern				2									2	-
Oeverzwaluw								2 11					2	11

LOPENDE ONDERZOEKEN

- * Zwartkopmeeuw
Tom Heijnen en Frank Neijts, p/a Boschdijk 1081,
5626 AG Eindhoven.
Gevraagd: alle waarnemingen in de periode 1968
t/m 1988.
Zie ook Roodborsttapuit 7(1): 17
- * Watervogeltellingen
Koördinatie: M. Helmig, NMF, Prof. Cobbenhagen-
laan 225, Tilburg (013-678755).
- * Zwarte Kraai
L. Buurma, Lisserweg 493, 2165 AS Lisserbroek
(02521 - 10873).
Gevraagd: Waarnemingen van Zwarte Kraaien gemerkt
met wit of rood vleugelplaatje, met opgave van
plaats, datum en eventuele waargenomen tekst op
het plaatje.
- * Huiszwaluw
Willem Veenhuizen, Bussele 32, 5641 PB Eindhoven
Gevraagd: tellen van nesten (Noord-Brabant).
- * Geoorde Fuut
Koördinatie: Lex Peeters, Marialaan 26, 5541 CD
Reusel (04976 - 2271).
Gevraagd: Alle waarnemingen uit de periode 1983-
1987 die betrekking (kunnen) hebben op een broed-
geval.

Boena van Noorden

Inleiding

Opdam en Retel Helmrich (1982) hebben de vogelgemeenschappen van de Nederlandse heidevelden, stuifzanden en hoogvenen beschreven. Ook afgetakelde hoogvenen werden door hen behandeld. Dit onderzoek en vele andere (Reijnen 1979, Fuller 1982 en Opdam 1983) beschrijven complete landschapstypen waarin de landschapsstructuur slechts globaal betrokken wordt. Voor bossen heeft men reeds meer aandacht besteed aan de landschapsstructuur (vegetatie structuur en het voorkomen van vogels, (Philippona 1983, Hustings 1985 en van Winden 1985). In hoogveengebieden is, voor zover mij bekend, hieraan geen onderzoek gedaan. Daarom heb ik getracht om binnen een afgetakeld hoogveen-gebied voor de afzonderlijke op het oog herkenbare homogene landschaps-elementen vast te stellen, welke vogelsoorten zich hierin bevinden. Deze elementen heb ik microlandschapselementen oftewel microecotopen genoemd.

2. Onderzoeksgebied

Het 38 ha metende proefvlak is een deel van het 112 ha omvattende hoogveen-reservaat De Bult behorende tot het Brabantse Peelgebied. De Bult is halverwege de plaatsen Deurne en Venray gelegen op Deurnes grondgebied, in de atlasblokken 52-22 en 52-32.

3. Methode

3.1 Vogelgegevens

De vogelgegevens werden in 1983 verzameld met behulp van de uitgebreide territoriumkartering volgens de methode Bloem (1974) en uitgewerkt volgens de in het handboek Vogelinventarisatie (Hustings e.a. 1985) beschreven methode. Het proefvlak werd 12 keer bezocht waaronder een keer 's nachts. De aanvang van ieder ochtendbezoek vond plaats rond zonsopgang. De weersomstandigheden waren tijdens alle bezoeken gunstig.

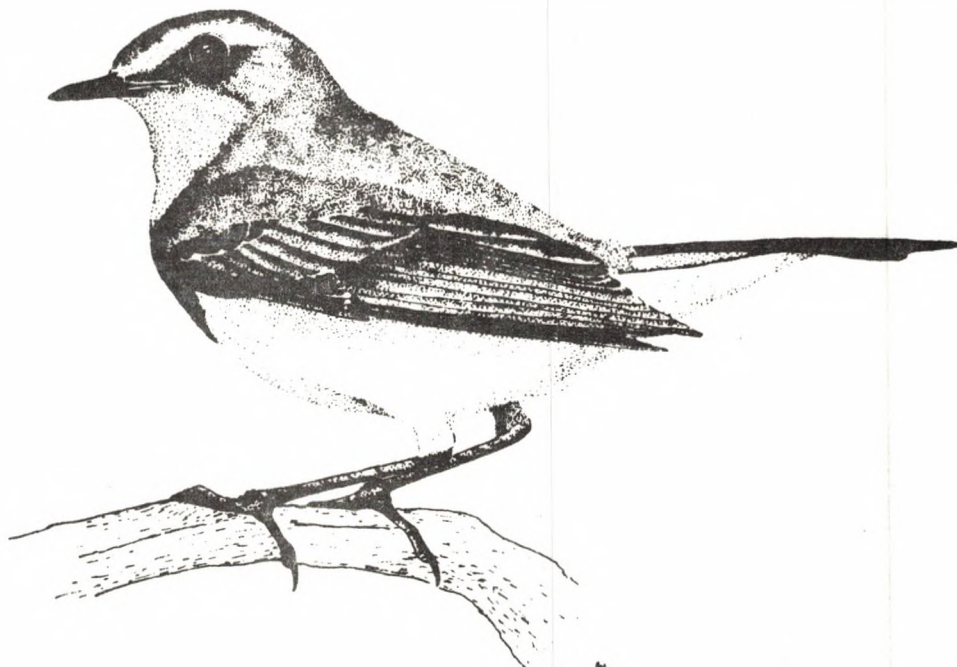
3.2 Vegetatie- en andere landschapsgegevens

De ecotoopgegevens zijn als volgt verzameld. Eerst zijn met behulp van een luchtfoto en een prepareermicroscoop (20x) (zie ook tabel 1) de verschillende structuren op kaart ingetekend. Daarna werd een 27-tal proefvlakken

* overgenomen uit de Kuluut 6:76-88 (1986).

van elk 100 m² (10x10 m.) in het gebied uitgezet (in juni en juli 1984) en wel zodanig dat zich te midden van elke structuur die op de luchtfoto te onderscheiden was, minstens een proefvlak bevond. In zo'n proefvlak werd het aandeel van de bedekking van bomen, struiken en kruiden bepaald; tevens werden de plantensoorten in iedere laag gedetermineerd. Indien er zich bomen in het proefvlak bevonden, dan werd het aantal bomen van iedere soort, de stamdikte (10 cm boven de grond) en de hoogte van 20 willekeurige bomen bepaald. Bevonden er zich geen bomen dan werd de afstand vanuit het midden van het proefvlak tot de vijf dichtsbijzijnde bomen bepaald.

Vervolgens werden van ieder proefvlak afzonderlijk de hoogtes en de diktes van de bomen gemiddeld en het aantal bomen per 10 m uitgerekend. Bovendien werd naast de gemiddelde boomhoogte, de maximale stamdikte genoteerd. Deze gegevens werden op het oog geclusterd, zodat twaalf verschillende ecotopen ontstonden (tabel 1). De differentierende kenmerken waren hierbij in volgorde van belangrijkheid: dichtheid bomen, hoogte bomen, vochtigheid en aard van de kruinlaag. Deze kenmerken zijn gekozen op grond van bevindingen van Opdam en Retel Helmrich (1982) en Philippona (1983). In figuur 1 is de uitgevoerde opsplitsing aangegeven.

Blauwborst

Tabel 1. Overzicht van de ecotypen in het middenvak van de Bult (juni/juli 1984)

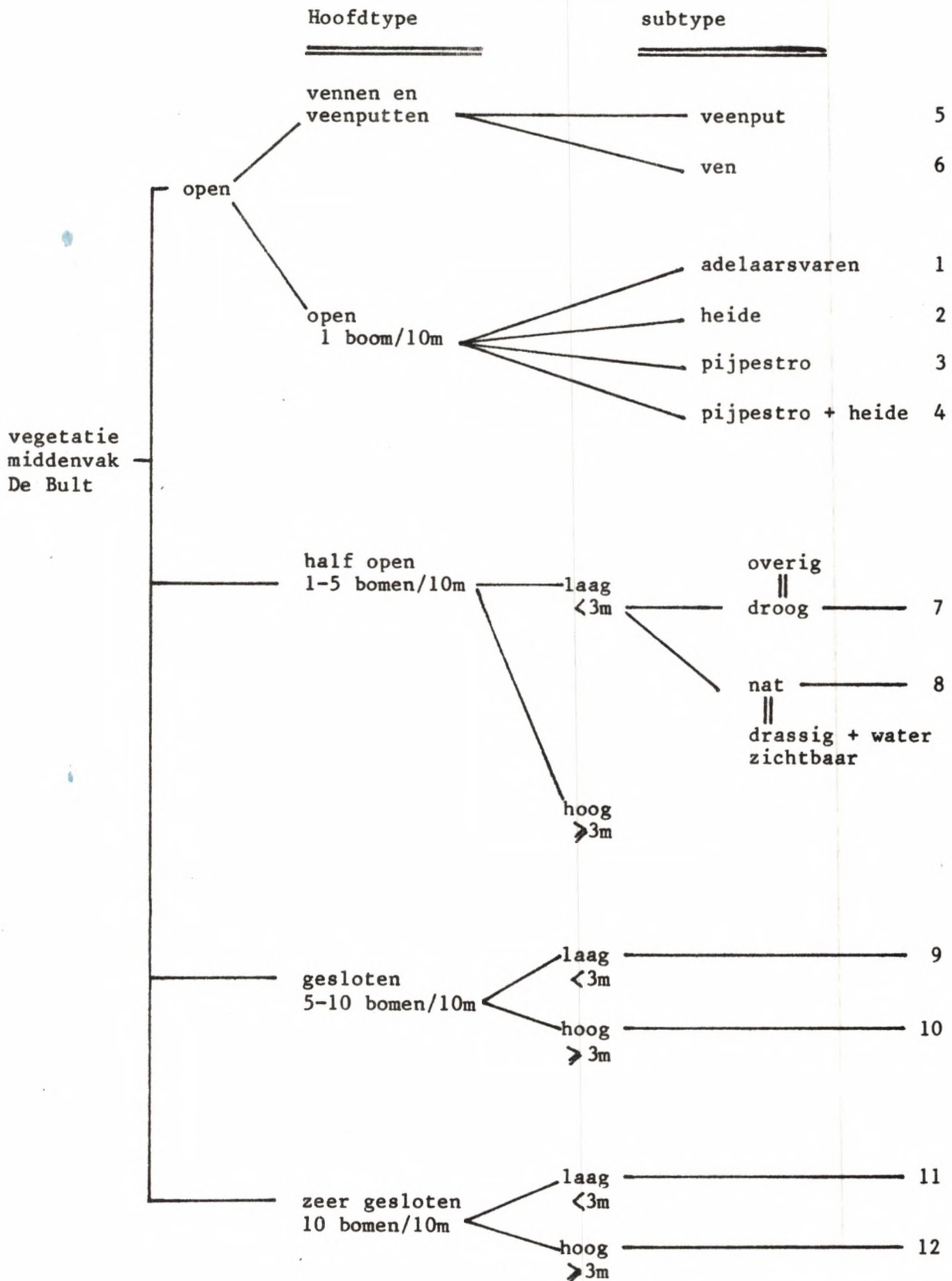
Hoofdtype	1				2		3		4		5	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Dominante boomsoort	-	B	pB	B	B	B	pB	B	pB	pB	pB	pB
Begeleidende boomsoort					G		Z	G				G
Aandeel van begeleidende boomsoort (%)					8,0		1,6	4,5		1,6		28,0
Gemiddelde hoogte boomlaag (m)	-	1,6	2,6	2,6	2,0	2,0	2,0	1,8	2,6	6,4	2,4	4,4
Stamdiameter (cm) *	-	3,4	5,6	5,4	3,0	2,5	3,0	2,9	3,5	9,5	3,1	3,3
Aantal bomen per 10 m	-	0,18	0,12	0,10	0,18	0,01	3,1	2,1	7,1	5,8	19,2	14,1
Maximale hoogte boom (m)	-	3,0	4,0	4,0	3,0	2,5	4,0	4,5	7,5	11,0	4,0	7,5
Maximale diameter (cm)	-	7,5	10,5	7,5	7,5	4,0	10,0	11,0	15,0	22,0	7,5	10,0
Dominante soort ondergroei	A	S	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
Aandeel dominante soort ondergroei (%)	100	57,6	100	96,5	40	35	84	50	75	62	89,5	46
Begeleidende soort (1) ondergroei		M			P	P	S	P	S	A	S	P
Aandeel begl. soort (1) ondergroei (%)		20,7			18	5	15	40	22	22	0,5	13
Begeleidende soort (2) ondergroei		D			R		B1	S	D	S		S
Aandeel begl. soort (2) ondergroei (%)		11,7			1,5		0,5	10	3	3		8
Begeleidende soort (3) ondergroei		V			B1		D			B1		
Aandeel begl. soort (3) ondergroei (%)		10			0,5		0,5			3		
Maximale hoogte ondergroei (m)		1,6	1,5	1,0	1,0	1,0	1,6	1,3	1,3	1,3	1,1	1,0
Vochtigheid								+	o			+

Legenda

- B = Berk (*Betula* sp.)
 pB = Ruwe en zachte berk (*Betula pubescens* en *pendula*)
 B1 = Braam (*Rubus* sp.)
 G = Geoorde wilg (*Salix aurita*)
 Z = Zomereik (*Quercus robur*)
 O = Drassig
 + = Zeer vochtig (water zichtbaar)
 A = Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*)
 S = Struikhei (*Calluna vulgaris*)
 D = Dophjeide (*Erica tetralix*)
 M = Pijpestro (*Molinia caerulea*)
 P = Pitrus (*Juncus effusus*)
 R = Riet (*Phragmites australis*)
 V = Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*)

* Gemeten 10cm boven de grond

Figuur 1. Verdeling van de Bult (middenvak) in vegetatiestructuurtypen met de differentierende kenmerken.

3.3 Koppeling van vogel- en ecotoopgegevens

De twaalf verschillende landschapselementen werden op kaart ingetekend wat resulteerde in de ecotopenkaart (figuur 2). Vervolgens werd de ecotopenkaart over de territoriumkaarten van de verschillende vogelsoorten heen gelegd en werden per ecotopentype de vogelsoorten en hun aantallen genoteerd. Indien een territorium op de grens van twee (of meer) ecotooptypen lag, is gekozen voor dat type, waarin het grootste deel van het territorium lag.

Het aantal vogelsoorten per type werd omgerekend in de dichtheid per ecotooptype (aantal territoria per 10 ha.). Om de vertekende invloed van ecotopen met een klein oppervlak op de dichtheid enigszins te beperken, werden de dichtheden in klassen ingedeeld. Deze zake zijn in tabel 2 weergegeven.

4. Resultaten en discussie

4.1 De ecotopen en hun bewoners

In eerste instantie werden 27 verschillende ecotooptypen onderscheiden; deze indeling stuite echter op praktische bezwaren, omdat sommige typen zo klein waren dat er geen territoria in gevonden werden of indien dit wel het geval was, de dichtheid van de desbetreffende vogelsoort zo groot werd dat hij het geheel sterk vertekende. Verder is de exacte plaatsbepaling van een territorium in zo'n klein heterogeen gebied een moeilijke en tijdrovende bezigheid (bijv. m.b.v. kleuringen) en levert daarom in dit geval al gauw fouten op. Zelfs na verdere indikking van de ecotooptypen tot twaalf bleef dit probleem bestaan. Om de moeilijkheden zoveel mogelijk op te lossen zijn uit deze twaalf ecotypen, vijf hoofd-ecotypen afgeleid. In figuur 3 is per hoofdtype het aandeel dat een soort inneemt van het totaal aantal territoria, weergegeven. Tevens is hierbij onderscheid gemaakt tussen bodem-, struik-, boom-, en holenbroeders. In figuur 2 is met behulp van arceringen de ligging van de vijf hoofd-ecotopentypes en hun meest dominante bewoners weergegeven. Hieronder worden de vijf onderscheiden hoofd-ecotopen besproken.

Hoofdtype 1 omvat de ecotooptypen 1 t/m 4 en heeft als belangrijkste kenmerk grote openheid (1 boom per 10 m). De vegetatie bestaat uit Pijpestrootje (*Molinia caerulea*), Struikhei (*Calluna Vulgaris*) en Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) met hier en daar een berk (*Betula* sp.) van gemiddeld 2,5 m hoogte. De bodembroeders domineren, hetgeen in een lijn der verwachtingen ligt. Boompieper, Kneu en Rietgors zijn sterk vertegenwoordigd.

Het voorkomen van de Kneu die als struikbroeder in dit open landschap hoog scoort is vreemd. Waarschijnlijk komt dit door het feit dat zangpost en broedplaats ver uit elkaar liggen. Bovendien is het niet gemakkelijk de territoria van deze soort te scheiden. Zo is het meerdere malen voorgekomen dat meerdere mannetjes in dezelfde struik aan het zingen waren (zie ook Hustings e.a. 1985). We vinden de Kneu dan ook terug in het gesloten en zeer gesloten ecotooptype.

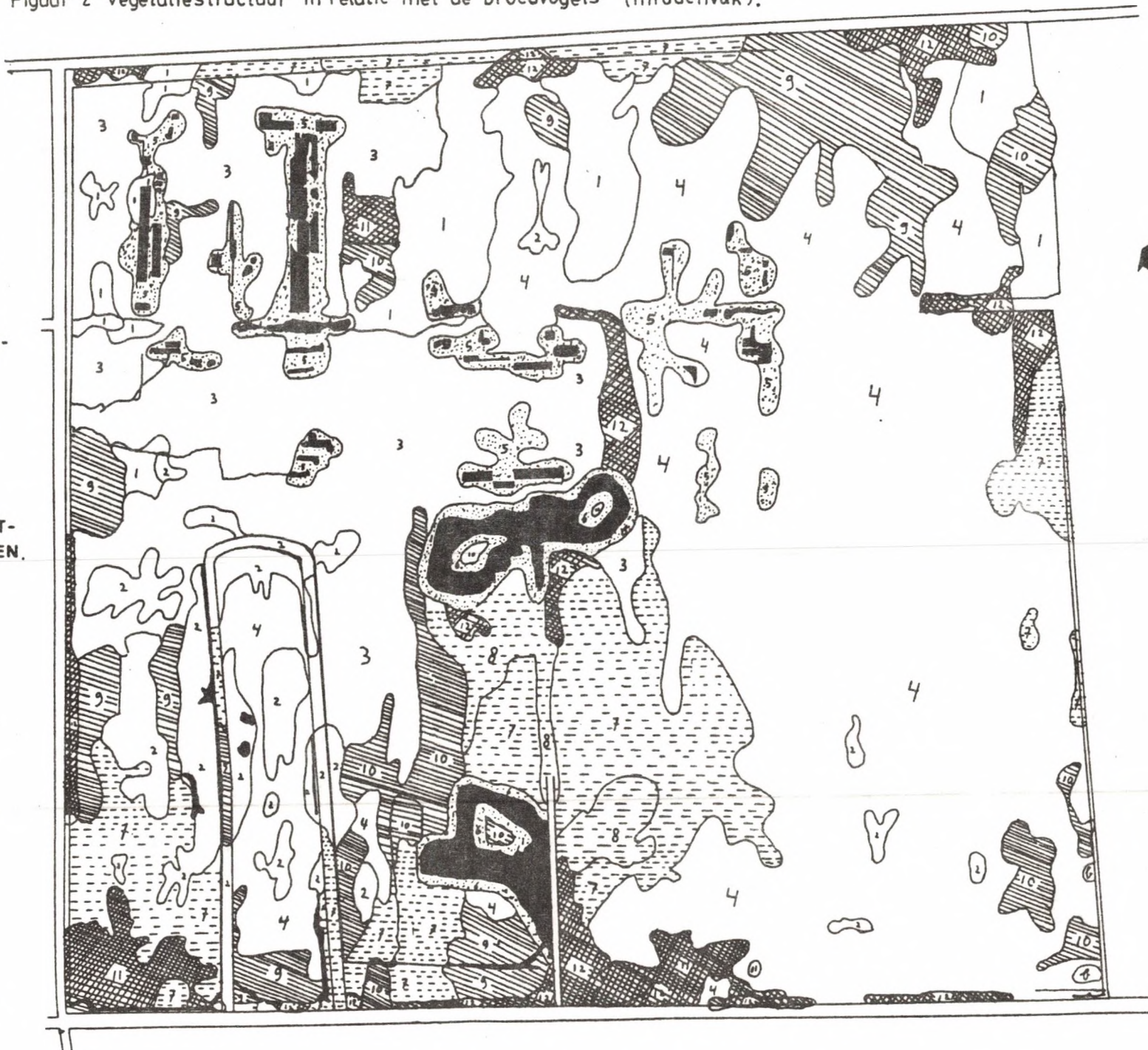
De Grasmus is ook een struikbroeder die in het open ecotooptype voorkomt. Dit is te verklaren door het incidenteel, en daardoor tijdens de steekproef niet opgemerkt, voorkomen van braamstruiken (*Rubus* sp.) in het open terrein. De Zwarte Kraai, de enige boombroeder, heeft gebroed in een van de hoge berken (8 m hoog en 30 cm stamdoorsnede, 10 cm boven de grond) binnen het open microlandschapstype. Deze soort vertekend het beeld enigszins, wat ondermeer veroorzaakt wordt door de territoriumgrootte van de Zwarte Kraai. De broedplaats (nest) is hier als criterium voor de ligging van het territorium gebruikt, terwijl het gehele territorium waarschijnlijk groter is dan het proefvlak.

Figuur 2 Vegetatiestructuur in relatie met de broedvogels (middenvak).

- HOOFDTYPE 1**
 D.S. BOOMPIEPER,
 RIETGORS, KNEU.
  - HOOFDTYPE 2**
 D.S. RIETGORS,
 BLAUWBORST,
 FITIS, SPRINK-
 HAANRIETZ.
  - HOOFDTYPE 3**
 D.S. FITIS, RIET-
 GORS, TUINFLUIT.
  - HOOFDTYPE 4**
 D.S. FITIS, WIN-
 TERKONING, GRAS-
 MUS.
  - HOOFDTYPE 5**
 D.S. FITIS, MEREL,
 GRASMUS, TUIN-
 FLUITER.
- D.S. DE DRIE DOMINANT-
STE VOGELSOORTEN.**

100 M

- Open
- Vennen en
veenputten
- Half open
- Gesloten
- Zeer gesloten

Hoofdtype 2 bestaat uit de vennen en veenputten met oeverbegroeiing van voornamelijk Pitrus (*Juncus effusus*), Pijpestrootje, berk en Geoorde wilg (*Salix aurita*). Hierin worden voornamelijk moerasbroedvogels gevonden. In de voorlopige typologie van vennen en veengaten zoals beschreven door Opdam en Retel Helmrich, past dit type in de hoofdgroep "vogelgemeenschappen met een hoge dichtheid van algemene water- en moerasbroedvogels" en tot de wat nader gespecificeerde tak van deze groep, "de vogelgemeenschappen zonder soorten van de vochtige heide, doch met water en moerasbroedvogels". Het is opvallend dat dit type in de Bult arm is aan soorten en individuen.

Hoofdtype 3 wordt gerekend tot de halfopen gebieden (1-5 bomen per 10 m) met voornamelijk vochtig pijpestrootje waartussen gedeelten met Pitrus en Struikhei voorkomen. De boomlaag bestaat voor 90 % uit Ruwe en Zachte berken (*Betula pubescens* en *pendula*) met een gemiddelde hoogte van 1,9 m, de overige 10% bestaat uit jonge opslag van Zomereik (*Quercus robur*) en Geoorde wilg. Ook hier is het aandeel moerasbroedvogels nog vrij groot namelijk 48%, alhoewel het aandeel van de Fitis ten opzichte van de de twee vorige typen sterk is toegenomen. Het aandeel van de struikbroeders (*Grasmus* en *Tuinfluter*) begint zich hier al duidelijk te manifesteren.

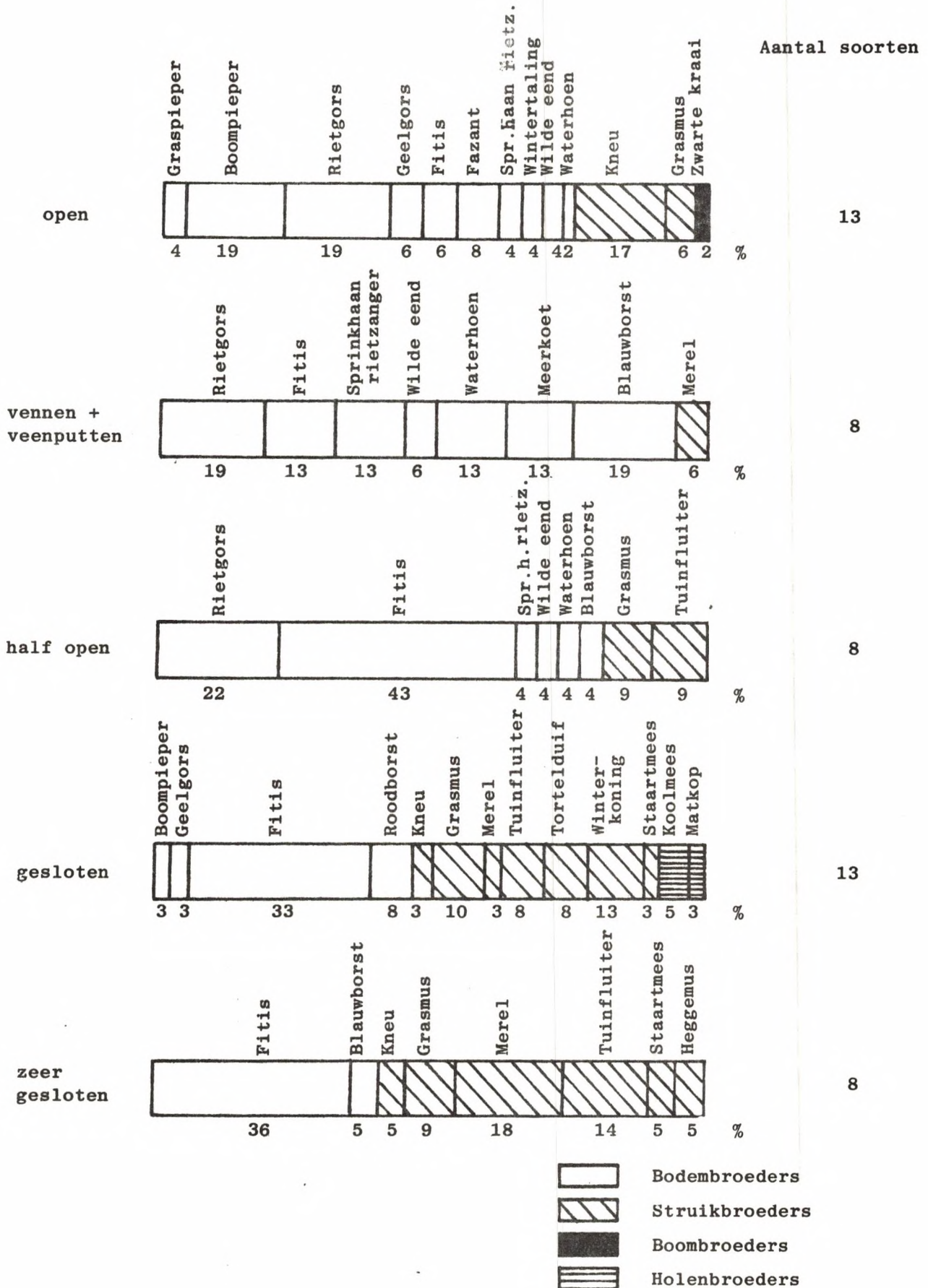
Hoofdtypen 4 is gesloten (5-10 bomen per 10 m). De begroeiing bestaat voornamelijk uit berken (gemiddelde hoogte 4,5 m met een ondergroei van pijpestrootje dat sterk domineert). De rest van de ondergroei bestaat uit struikhei en adelaarsvaren. In dit type komen de hoogste en dikste bomen voor (max. hoogte 11 m, max dikte 22 cm (10cm boven de grond)), wat het voorkomen van de holenbroeders als Koolmees en Matkop verklaart. Tevens is dit type het oudst en verst ontwikkeld type van de onderscheiden typen, hetgeen in de vogelsoortsamenstelling duidelijk tot uiting komt. Het aandeel van de struikbroeders is sterk toegenomen ten koste van de bodembroeders. Van deze laatste groep weet de Fitis zich echter goed te handhaven. De vogels die in een vochtig milieu leven komen in dit hoofd-ecotooptype niet voor.

Hoofdtype 5, het laatste onderscheiden hoofdtype, heeft een zeer hoge boomdichtheid: 10 bomen per 10 m . Het licht ontwikkelingsstadium voor hoofdtype 4. Bij een verdere successie zal de boomdichtheid afnemen ten gevolge van de concurrentiestrijd om licht. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de kruidlaag in dit type het minst ver ontwikkeld is. "Slechts" 79% van de bodem is bedekt, waarin Pijpestrootje domineert en Struikhei en Pitrus begeleiders zijn. Het aandeel van de bodembroeders hierin is het minst groot, alleen Blauwborst en Fitis van deze groep. Waarschijnlijk broed de Fitis langs de rand van dit type, want volgens Schonfeld (1982) ligt de nestplaats van deze soort op een zonnige en lichte plaats in het territorium. De Blauwborst heeft een onbegroeide bodem nodig om te kunnen fourageren, wat het voorkomen in dit type mede kan verklaren.

Het blijkt dat een soort in verschillende ecotopen kan voorkomen. Hiervoor zijn verschillende verklaringen te geven. Een eerste verklaring is het feit dat dit verschijnsel er op kan duiden dat deze soorten gebonden zijn aan grenssituaties. Door de gebruikte methode van het plaatsen van een territorium in een bepaald ecotoop, zal de ene keer het territorium in het ene en de andere keer in het andere ecotoop terecht komen (zie 3.3), als de soort zich op de grenzen ophouden.

Figuur 3. Verdeling van de broeddichtheid per hoofdtype per soort waarbij de soorten naar broedplaats zijn ingedeeld (middenvak van de Bult).

Een andere verklaring die de vorige niet uitsluit is het feit dat de soorten in kwestie zich kunnen handhaven in verschillende microlandschapselementen. Zij hebben dus een minder specifieke microecotoopvoorkeur.

Als we tabel 2 bekijken, blijken vooral de Rietgors, de Kneu, de Grasmus en de Fitis in veel verschillende microecotopen voor te komen. Mogelijk zijn voor deze soorten beide verklaringen van toepassing. Ten aanzien van de Grasmus kan ik me voorstellen dat het onderscheidingsvermogen van de methode te beperkt is geweest. Tijdens het vogelinventarisatiewerk viel het samen voorkomen van de Grasmus en braam op. Omdat de braamstruiken verspreid en in gering aantal over het gehele gebied voorkomen kunnen zij gemakkelijk gemist zijn tijdens de steekproef voor de ecotoopbepalingen (zie 3.2 en 4.1, hoofd-type 1).

4.2 De dichtheden in de microecotopen.

In tabel 2 zijn voor alle twaalf onderscheiden ecotooptypen de dichtheden van de daarin voorkomende vogelsoorten weergegeven. Om twee redenen zal de bespreking van deze dichtheden niet plaats vinden. Ten eerste is de hierin voorkomende informatie grotendeels aan de orde geweest bij de bespreking van de hoofdtypen aan de hand van figuur 2. Ten tweede vallen de dichtheden voor sommige microecotopen onwaarschijnlijk hoog uit. Dit wordt veroorzaakt door het geringe oppervlak van sommige ecotopen. Indien er zich daar een deel van een territorium in het desbetreffende ecotoop bevindt, dan valt bij berekening van de dichtheid in territoria per 10 ha deze dichtheid veel hoger uit dan hij in werkelijkheid is. Pas bij grotere oppervlaktes wordt de dichtheid betrouwbaarder omdat de kans dat het territorium buiten het ecotoop valt dan kleiner wordt.

4.3 Zijn microvogelgemeenschappen te onderscheiden?

We weten nu welke vogelsoorten zich in welke microecotopen bevinden. Om de eventuele binnen het proefvlak aanwezige vogelgemeenschappen op het spoor te komen is gekeken naar hoe vaak vogels samen voorkomen in een of meerdere ecotopen. Dit is het associatiepercentage genoemd en in tabel 3 weergegeven. De berekening hiervan is als volgt uitgevoerd. Het aantal gezamenlijk bezette ecotooptypen (uitgaande van de twaalf typen) is gedeeld door het aantal verschillende typen dat beide soorten bezette, maal 100. Voorbeeld: het associatiepercentage van de Tuinfluiter en de Kneu. De Kneu komt in zes en de Tuinfluiter in vijf verschillende typen voor. Samen komen ze in twee typen voor. Dus komen de Tuinfluiter en de Kneu te samen in $5+6-2=9$ verschillende typen voor. Het associatiepercentage is dan $2/9 \times 100 = 22\%$. Die soorten uit tabel 3 waarbij het associatiepercentage groter was dan 50% zijn eruit gelicht en samen gebracht in figuur 4. Hierbij bleken (toevallig?) vier afzonderlijke groepen te ontstaan. Deze groepen zijn niet zonder meer vergelijkbaar, omdat in de ene groep veel meer onderlinge interacties voorkomen dan in de andere. Zo is groep 4 een stuk hechter dan groep 3.

Toch wil ik met enig voorbehoud de ontstane groepen van commentaar voorzien. Groep 1 bestaat uit vochtminnende soorten, waarin Blauwborst, Wilde Eend en Waterhoen allen onderling 50% of meer met elkaar geassocieerd zijn. In groep 2 vinden we een associatie tussen de Graspieper en de Fazant. Deze associatie moet kritisch bekeken worden omdat het voor de Fazant erg moeilijk te bepalen was waar zich het territorium bevond. Vreemd in groep 3 is het voorkomen van de Zwarte Kraai, wat verklaard kan worden uit het feit dat deze soort een groot territorium heeft. Deze verklaring werd al eerder uitvoeriger aangehaald bij de bespreking van hoofddecotooptype 1. De overige soorten zijn vogels van een open vegetatie met enige struikgroei.

Tabel 2. De relatie tussen de ecotooptypen en de dichtheden van de verschillende vogelsoorten in het middenvak van de Bult.

		Aantal soorten per type													
		7	5	10	8	4	6	4	4	6	8	8	8		
Aantal typen waar- de soort voorkomt	2										○		○	Wintertaling	
	1										○			Zwarte kraai	
	1											○		Graspieper	
	4									○	○	○	○	Boompieper	
	1								○					Meerkoet	
	7					○	○	○		○	○	○	○	Rietgors	
	3						○		○				○	Wilde eend	
	2											○	○	Fazant	
	3				○					○		○		Geelgors	
	6	○		○						○	○	•	○	Kneu	
	3						○		○				○	Waterhoen	
	3							○			○		○	Sprinkhaanroetzanger	
	3		○				○		○					Blauwborst	
	1				○										Matkop
	5	○		○	○	•	○								Tuinfluitter
	8	○	○	○	○	○				○	○	•			Grasmus
	10	○	○	○	○	○	○	○		○	○	•			Fitis
	2			○	○										Tortelduif
	2			○	○										Roodborst
	1			○											Koolmees
3		○	○	○										Winterkoning	
2	○		○											Staartmees	
4	○	○	○					○						Merel	
1	○													Heggemus	
		12	11	10	9	7	8	5	6	1	3	4	2		
		zeer		gesloten		half		vennen +			open				
		gesloten				open		veenputten							

• 0.4- 1 Bp/10ha
○ 1- 3 Bp/10ha
○ 3- 7 Bp/10ha
○ 7-20 Bp/10ha
○ 20-55 Bp/10ha

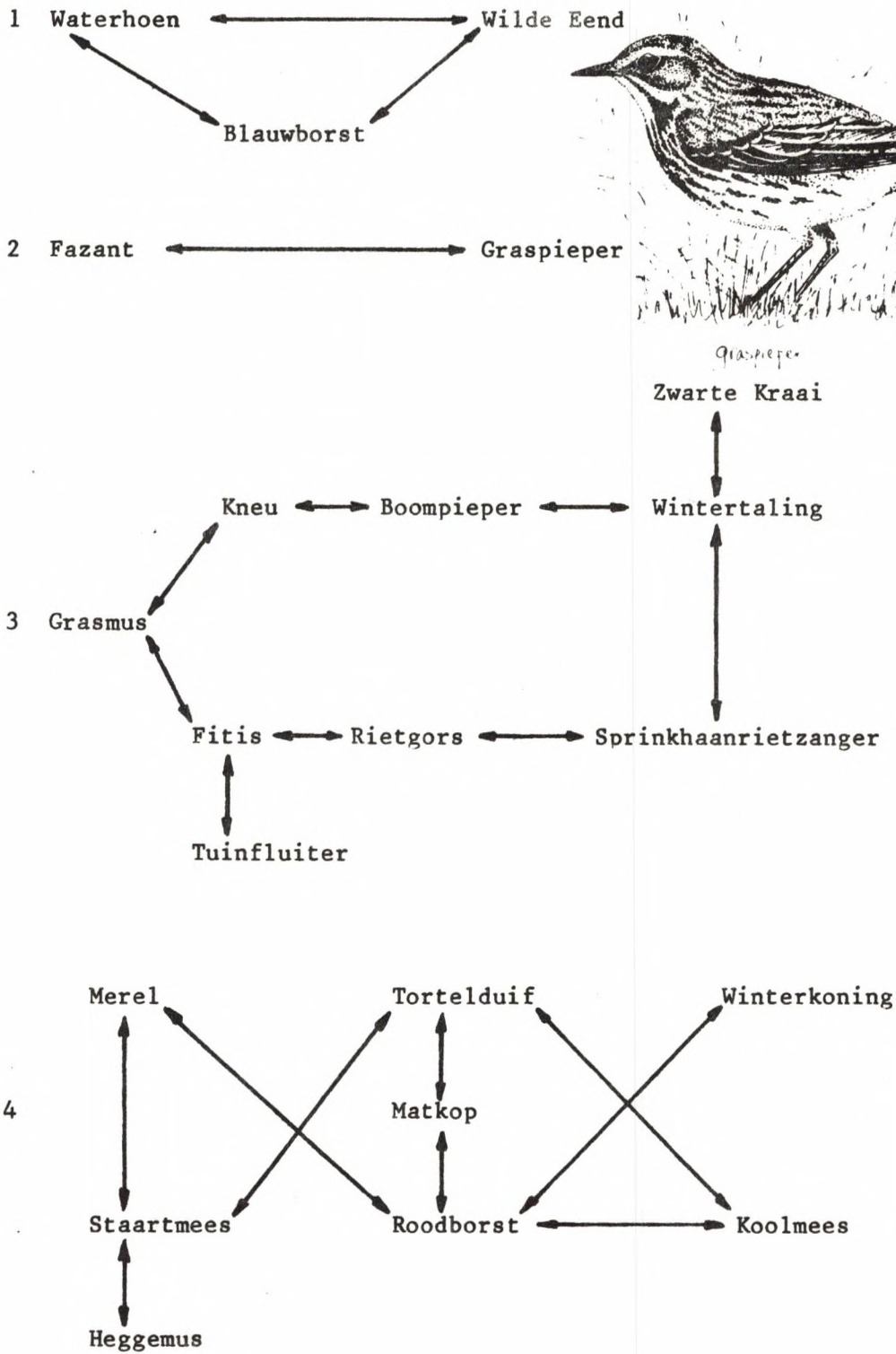
Tabel 3 Mate van associatie tussen de verschillende vogelsoorten gemeten in de verschillende ecotootypen, in % (voor berekening zie tekst).

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	
1 Wintertaling	X	50	-	50	-	29	25	33	-	33	25	50	-	-	11	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 Zwarte Kraai	*	X	-	25	-	14	-	-	-	17	-	33	-	-	13	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3 Graspieper			X	25	-	14	-	50	33	17	-	-	-	-	13	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4 Boompieper	*	.	.	X	-	57	33	50	40	67	17	33	-	-	33	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 Meerkoet					X	-	33	-	-	-	33	-	33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6 Rietgors	+	.	.	*		X	25	29	25	44	25	57	11	20	36	55	-	-	-	-	-	10	-	-	-
7 Wilde Eend	.			+	+	.	X	25	-	13	100	17	50	14	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8 Fazant	+		*	*		+	.	X	25	33	25	25	-	-	11	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9 Geelgors			+	+		.	.	.	X	29	-	-	-	14	38	30	25	25	-	20	-	-	-	-	-
10 Kneu	+	.	.	*	+	.	+	+	+	X	13	25	-	22	56	45	14	14	17	13	39	29	-	14	-
11 Waterhoen	.			.	+	.	●	.			X	17	50	14	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12 Sprinkhaanrietzanger	*	+		+		*	.	.			.	X	-	13	20	27	-	-	-	-	-	-	13	-	-
13 Blauwborst					+	.	*				*		X	14	10	18	-	-	-	20	-	20	-	-	-
14 Tuinfluiter						.	.			.	.	.	.	X	44	50	40	40	20	33	17	14	20	20	-
15 Grasmus	.	.	.	+	+	.	.	+	*	.	.	.	.	+	X	64	25	25	13	38	25	38	13	13	-
16 Fitis	.	.	.	.	*	.	.	+	+	.	+	.	.	*	*	X	20	20	10	30	20	40	10	10	-
17 Tortelduif									.	.				+	.	.	X	100	50	67	50	25	50	-	-
18 Roodborst									.	.				+	.	.	●	X	50	67	50	25	50	-	-
19 Koolmees									.	.				.	.	.	*	*	X	33	50	33	-	-	-
20 Winterkoning									.	.			.	+	+	+	*	*	+	X	25	40	33	-	-
21 Staartmees										+				.	.	.	*	*	*	.	X	66	-	55	-
22 Merel						.				+		.	.	.	+	+	.	.	+	+	*	X	-	25	-
23 Matkop									+					.	.	.	*	*		+			X	-	-
24 Heggemus										.				.	.	.					*	.		X	-

N.b. nummers in de kolommen corresponderen met nummers en namen in de rijen.

- . = 1-25%
- + = 26-49%
- * = 50-75%
- = 76-100%

Figuur 4. Associatiegroepen. De vogels zijn onderling (↔) 50% of meer met elkaar geassocieerd in de verschillende ecotootypen (voor berekening zie tekst).

Graspieper

De laatste groep (groep 4) bestaat uit bossoorten. Deze groep is weer hechter dan de vorige door het grote aantal onderlinge samenhangen. Het mag duidelijk zijn dat de laatste groep sterk geprofiteerd heeft van de verbosing van het gebied.

Al lezende blijken de resultaten toch niet helemaal eenduidig te zijn. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door een aantal factoren welke ik hieronder puntsgewijs zal noemen.

1. Het materiaal is niet erg omvangrijk, het proefgebied is slechts 38 ha groot en bevat 152 territoria verdeeld over 25 soorten. Hierdoor is een verantwoorde betrouwbare statistische toetsing niet mogelijk.
2. Soorten met grote territoria vertekenen het beeld sterk (Zwarte Kraai).
3. Soorten waarbij zangpost en broedterritorium ruimtelijk gescheiden kunnen zijn leveren problemen op (Kneu).
4. Zijn de juiste criteria voor de ecotoopbeschrijvingen gebruikt?
5. Het indelen van de vogels in vogelgemeenschappen zou met behulp van een computer veel beter dan met de hand kunnen gebeuren.
6. Het omrekenen van aantallen territoria in dichtheden bij kleine ecotopen levert een te hoge dichtheid op.
7. In praktijk is het moeilijk om te bepalen waar het ene ecotoop ophoudt en het andere begint, zeker als we op zo'n kleine schaal werken als hier gebeurd is.

De vraag "zijn microvogelgemeenschappen te onderscheiden" is dan ook niet goed te beantwoorden. Je zou de onderscheiden microvogelgemeenschappen misschien kunnen vertalen naar verschillende "macro"-vogelgemeenschappen, bijvoorbeeld de vogelgemeenschappen van de heide, struikgewas, berkenbos en vennen. In het onderzochte afgetakelde hoogveengebiedje komen deze landschapstypen naast en door elkaar voor op een klein oppervlak.

Al met al zitten er nogal wat haken en ogen aan. Het is in ieder geval nuttig geweest om alles eens op een rijtje te zetten, hierdoor kan eventueel toekomstig onderzoek in deze richting beter aangepakt worden.

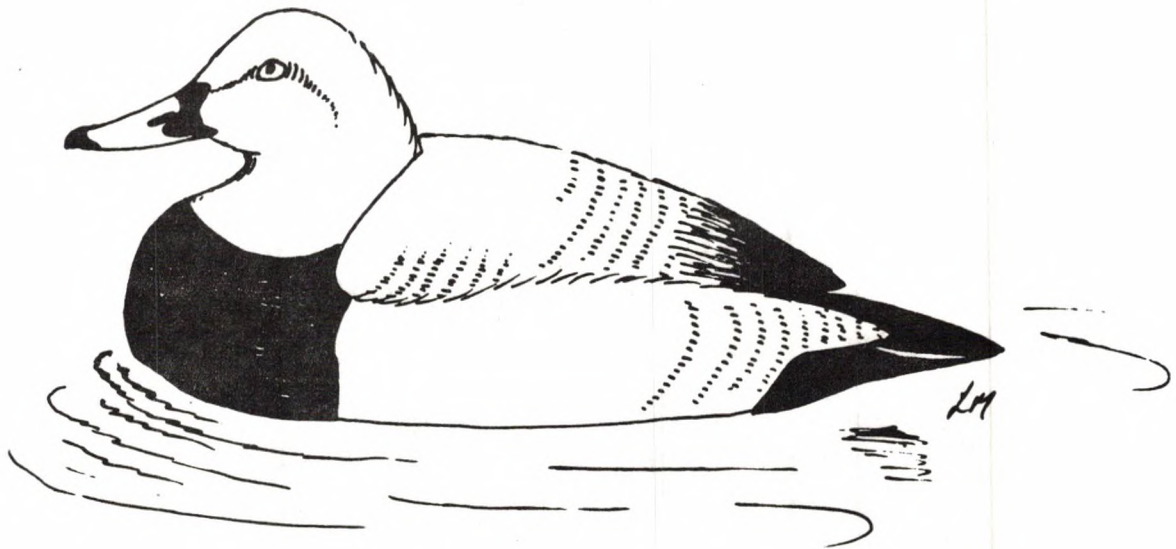
Adres: Warande 73, 3705 ZE Zeist.

Literatuur:

- Bloem F., 1974. Methode van noteren bij het inventariseren van broedvogels. Het Vogeljaar 22; 784-785.
- Hustings M.F.H., 1985. Een inventarisatie van broed- en wintervogels in het Onderste en Bovenste Bos bij Epen. Natuurhistorisch Maandblad 74, 9-16.
- Hustings M.F.H. e.a., 1985. Vogelinventarisatie. Deel 3 uit de serie natuurbeheer in Nederland. Pudoc Wageningen.
- Fuller R.J., 1982. Bird habitats in Britain. T & A.D. Poyser Ltd. Staffordshire, Engeland.
- NJN afd. Venray, 1980. Het Grauwveen, een natuurhistorisch overzicht van een bedreigd gebied. Venray.
- Opdam P. e.a., 1983. A comparative study of spatial patterns in a landscape. In: jaarverslag 1982 R.I.N., Arnhem, Leersum, en Texel, p.66-82
- Opdam P. en V. Retel Helmrich, 1982. Vogelgemeenschappen van de Nederlandse heidevelden. R.I.N. rapport 82/9.
- Philippona J., J.Kalkhoven en P. Opdam, 1983. De betekenis van vegetatiekenmerken voor bosvogelgemeenschappen. Het Vogeljaar 31: 74-88.
- Reijnen M., 1979. Vogelgemeenschappen van het landelijk gebied. In: Vogels van de Grote Rivieren, p. 33-43. Spectrum Utrecht/Antwerpen.

Schonfeld M., 1982. Der Fitislaubsänger. D.N.B.B. 539. A. Ziemsen Verlag. Wittenberg Lutherstadt, Oost-Duitsland.

Winden A. van, 1985. De relatie tussen bosstructuur en broedvogelbevolking in een gemengd bos. Doctoraal verslag L.H. Wageningen vakgroep natuurbeheer.

HET VOORKOMEN VAN DE BLAUWE KIEKENDIEF IN ZUIDOOST-BRABANT, 1975/76-1986/87.**Hans Cornelissen****Inleiding**

Het verhaal van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant gaat niet meer over nesten en uitgevlogen jongen; het laatste paar broedde tot circa 1970 te Budel-Dorplein (Bakermans 1978).

Buiten het broedseizoen is de Blauwe Kiek een jaarlijkse bezoeker, zowel op doortrek als pleisterend. Het valt niet mee een eenduidig beeld te krijgen van de winteraantallen. De verschillen tussen opeenvolgende jaren zijn groot (vgl. Watson 1977, Schepers 1981, van Duin e.a. 1984, van Gompel 1984, van der Winden en Heijnen 1986). Maar ook binnen één winter is er niet altijd sprake van een vaste populatie, met name als er vorst of sneeuw in het spel is (Bekhuis e.a. 1987, Cornelissen 1987). Bovendien doorkruisen Blauwe Kiekendieven dagelijks winterjachtgebieden van enkele tientallen tot ongeveer 1000 ha grootte (Boedeltje & Zijlstra 1981), wat systematisch tellen tot een lastige opgave maakt.

In Zuidoost-Brabant moeten we vooralsnog proberen met veel losse waarnemingen en enkele "grote Wintervogeltellingen" inzicht te krijgen in het voorkomen van de Blauwe Kiekendief. Hierbij gaat de aandacht vooral uit naar het aantalsverloop over jaren en binnen jaren, de aantalsverhouding mannetjes/vrouwtjes, de grootte van de winterpopulatie, de ruimtelijke verdeling over het gebied en het voorkomen van slaappleatsen.

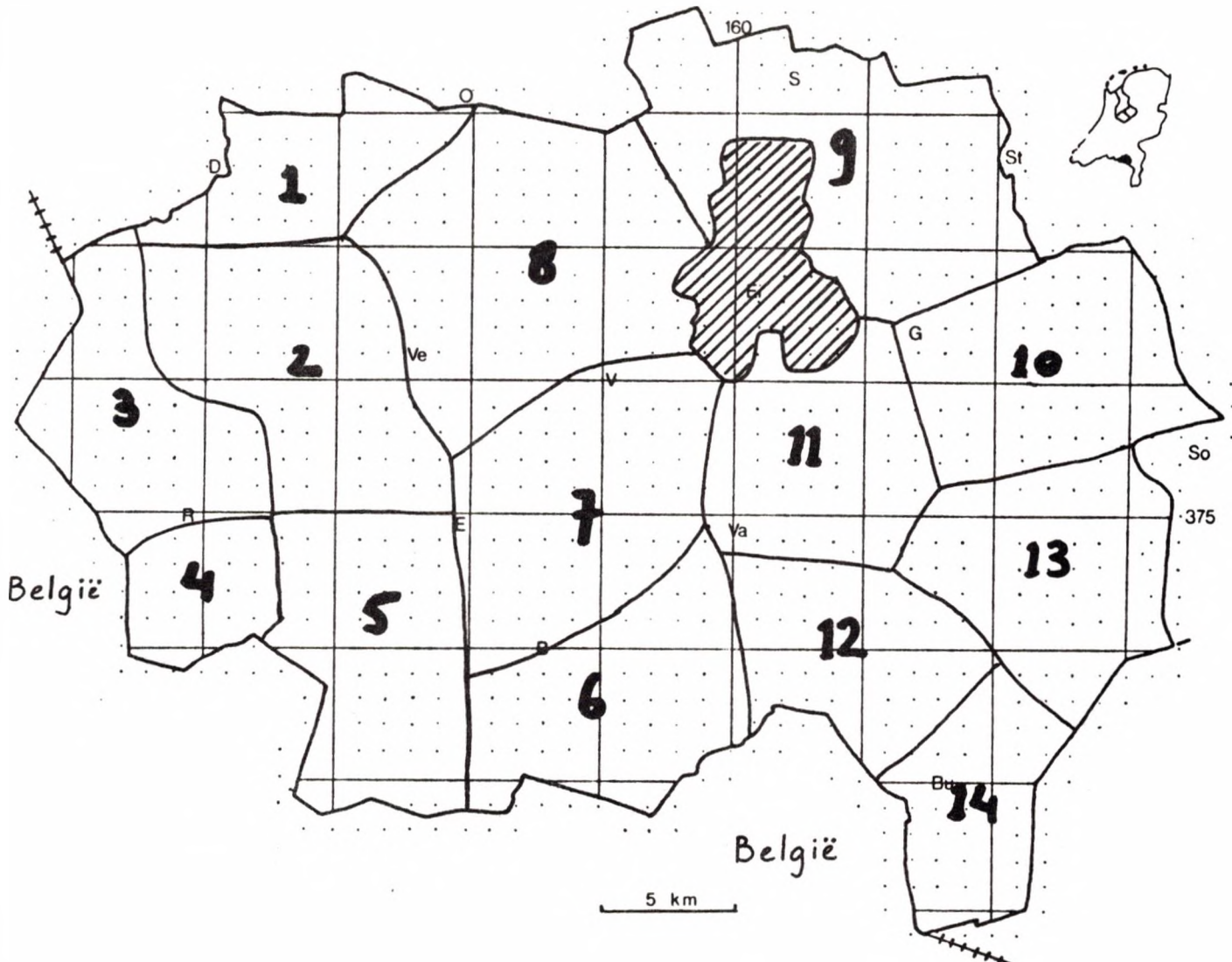
Het gebied

De omgrenzing van Zuidoost-Brabant (zie figuur 1) valt samen met die van het werkgebied van de Vogelwerkgroep de Kempen. Dit gebied is (subjectief) onderverdeeld in 14 Kiek-deelgebieden:

1. Omgeving Haghorst, Huygevoort, landgoed de Baest.
2. Landschotse Heide, Mispelendse (Goor en Flaes) en Neterselse Heide, Biezengoren, Heieinden, Hoogeloon, zuidelijk tot Hapert.
3. Landgoed de Utrecht (westelijk van de weg Reusel-Tilburg), Broekeling, Hoge en Lage Mierde, Hulselse Heide, zuidelijk tot Reusel.
4. Reuselse Moeren, Kroonven, oostelijk tot Bladel, noordelijk tot Reusel.
5. Boswachterij Hapert, Cartierheide, Pielis, Zwarte Horstweijer, Stevensbergen, noordelijk tot Hapert, oostelijk tot Luyksgestel.
6. Liskes, Vloeiweiden, Plateaux, Malpie, noordelijk tot Bergeijk/Valkenswaard, oostelijk tot Maastrichterweg.
7. Omgeving Riethoven, Steensel, Veldhoven, Knegsel, oostelijk tot Waalre, noordelijk tot Oerle/Broekenseind, westelijk tot Eersel.

8. Oirschotse Heide, Buikheide, Welschap, Achtse Heide, noordelijk tot Wilhelminakanaal, oostelijk tot E9 (Acht), westelijk tot Kleine Beerze.
9. Oud Meer Son, Ekkersweijer, Kamerven, Soeterbeek, Collse Zeggen, oostelijk tot Stiphout, zuidelijk tot Eindhovens Kanaal.
10. Strabrechtse Heide, Wolfsvan, oostelijk tot Zuid-Willemsvaart, zuidelijk tot weg Heeze-Someren, westelijk tot spoorlijn.
11. Groote Heide bij Eindhoven, Visvijvers Valkenswaard, bossen Aalst-Waalre, Spinsterberg, zuidelijk tot weg Leende-Valkenswaard, westelijk tot Waalre, oostelijk tot spoorlijn.
12. Leenderbos, Grote Heide, Achelse Kluis, Soerendonks Goor, Leenderstrijp, westelijk tot Maastrichterweg, oostelijk tot Gastel-Maarheeze-Leende (E9).
13. Sterksel, de Pan, Somerense Heide, Zevenhuizen, oostelijk tot bijna Someren, zuidelijk tot E9, noordelijk tot weg Heeze-Someren.
14. Budel-Dorplein, Loozerheide, Budel, oostelijk tot grens Limburg, noordelijk tot Gastel/Maarheeze.

Figuur 1. Studiegebied Zuidoost-Brabant. Beschrijving 14 deelgebieden zie tekst. Gearceerd: Eindhoven, bebouwde kom. R = Reusel, E = Eersel, Bu = Budel, So = Someren, S = Son, O = Oirschot, D = Diesden.

Werkwijze

Losse ("toevallige") waarnemingen van in totaal 1206 Blauwe Kiekendieven (waaronder waarschijnlijk veel dubbele waarnemingen van één vogel) werden verzameld van de periode 1975/76 tot en met 1986/87.

Omdat het aantal onafhankelijke waarnemers groot is, zal het aantal velduren relatief gunstig verdeeld zijn over de 12 opeenvolgende jaren, echter niet persé over de deelgebieden.

De min of meer gerichte slaapplaatstellingen op de Cartierheide (Cornelissen 1987) zijn buiten beschouwing gelaten, omdat deze het pakket toevalswaarnemingen zouden vertroebelen.

Geven de losse waarnemingen een indicatie van de relatieve aantallen in de verschillende (halve) maanden, de absolute populatiegrootte gedurende een zekere periode is als volgt benaderd. Per deelgebied zijn de aantallen "vaste" pleisteraars geschat voor de periodes november/december en januari/februari van iedere winter. Hierbij is voor iedere locatie het maximale aantal gelijktijdig waargenomen vrouwtjes/onvolwassen, resp. mannetjes genomen. Vogels, op meer dan 4 km afstand van elkaar genoteerd, zijn als verschillende individuen beschouwd. De aantallen vrouwtjes/onv. en mannetjes van de 14 deelgebieden opgeteld, geven voor iedere periode een maat voor de totale populatie. Voordeel van deze methode is, dat een "succesvol" bezoek aan een stiefkind-terrein nu net zo belangrijk kan zijn als tien bezoeken aan een natuurgebied van allure.

Verder werden gedurende januari 1984, 1985 en 1986 "Grote Wintervogeltellingen georganiseerd door de PPD van Noord-Brabant (van der Winden & Heijnen 1986), waarbij naar schatting steeds ruim de helft van de totale oppervlakte aan agrarisch gebied in Zuidoost-Brabant geïnventariseerd werd.

Waar in het nu volgende gesproken wordt van "vrouwtjes", worden bedoeld de vrouwtjes en eerstejaars mannetjes; met "mannetjes" worden alleen de uitgekleurde mannetjes aangeduid.

Alle gegevens die in dit artikel zijn gebruikt zijn samengevat in de bijlagen 1 tot en met 4.

Resultaten en discussie

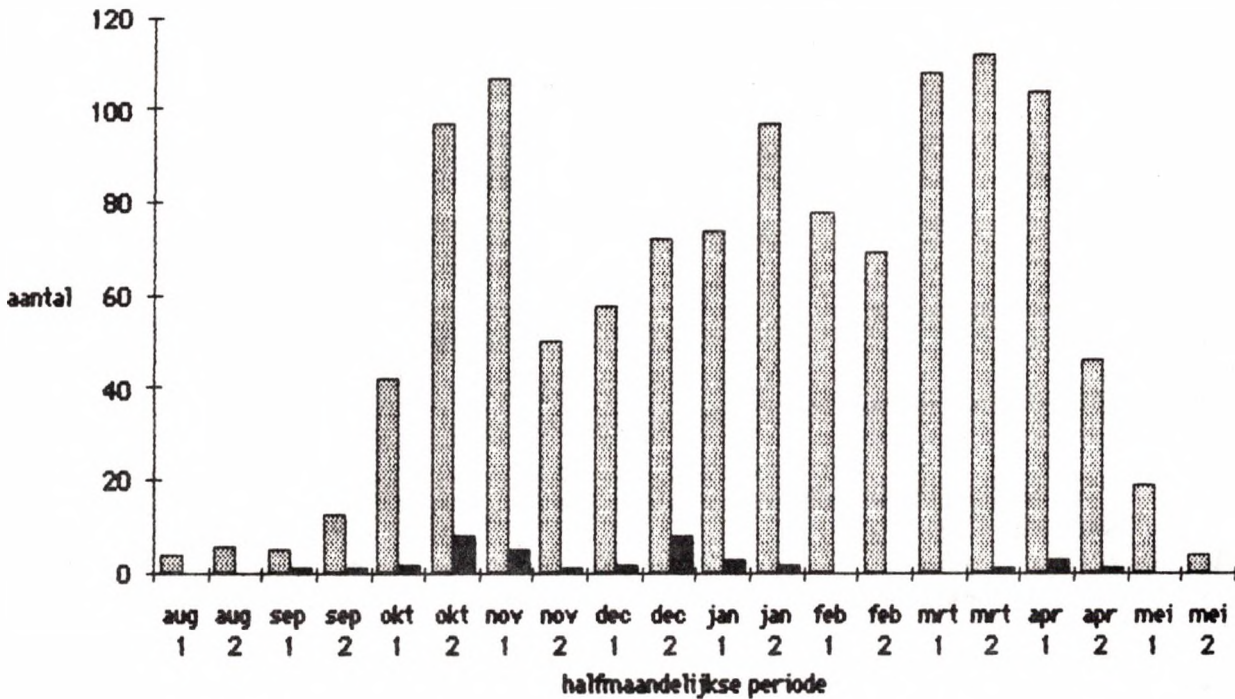
1. Aantalsverloop

Alle losse waarnemingen van Blauwe Kieken uit de periode 1975/76 - 1986/87 zijn gegroepeerd per halfmaandelijke periode (figuur 2, bijlage 1) en per winterhalfjaar (figuur 3, 4).

In figuur 2 vallen de pieken van laat-oktober/vroeg-november, resp. van maart/vroeg-april op, terwijl er een kleinere piek is rond laat-januari.

Vergelijken we dit met het Nederlandse patroon in de periode 1978/79-1982/83 (SOVON 1987), dan heeft de laatste slechts één piek, in december/januari. Bij dit verschil spelen twee punten een rol.

Figuur 2. Aantallen waargenomen Blauwe Kiekendieven per halfmaandelijke periode op basis van losse waarnemingen in de periode 1975/76-1986/87 (n=1206 ex). Trekkende vogels zijn in zwart weergegeven.

Ten eerste kunnen winters onderling sterk verschillen wat betreft aantalsverloop (zie bijlage 1) en kunnen enkele afwijkende winters het plaatje flink veranderen. Zo vindt SOVON (1987) bij hen als uitzondering, in 1982/83 dezelfde voor- en najaarspiek als in Zuidoost-Brabant. Het "gemiddelde" patroon is dus behoorlijk kunstmatig.

Belangrijker nog zijn de waarnemers zelf. Menig vogelaar preferereert het najaar (spectaculaire trek) en het voorjaar (broedseizoen) boven de vaak natte of koude, vogelarme winter. Het aantal in het veld doorgebrachte uren is navenant. Dit verschijnsel is bij de losse Brabantse waarnemingen ongetwijfeld sterker dan bij de gerichte SOVON-tellingen.

Het "strengewinter-effect" is al vaak benadrukt (Watson 1977, Schepers 1981, SOVON 1987, Cornelissen 1987). Hierbij moeten we overigens bedenken dat het voedselaanbod waarschijnlijk de direkte drijfveer tot zuidwaarts vluchten is en niet vorst en sneeuw zelf. Daarom moeten we rekening houden met populatie-cycli van de veldmuis, het stapelvoedsel welke ook zonder sneeuw en ijs de Blauwe Kieken-stand kunnen beïnvloeden (Schipper 1973, Gerritsen 1983). Seizoen 1978/79 staat model voor een strenge winter. Niet alleen werden toen eind december/begin januari diverse doortrekkende Kieken gezien (Peeters en Voorn 1980): eind maart/begin april werden veel (pleisterende) vogels genoteerd (bijlage 1). Dit kan duiden op geleidelijke terugtrek van vogels die zuidelijk overwinterd hadden. Dit bovenop de winterpopulatie, die toch al aanzienlijk was (zie bijlage 4). Ook de strenge winters van 1984/85 en 1986/87 zijn terug te vinden in bijlage 1, als we weten dat op 4 januari 1985 resp. 10 januari 1987 de vorst inviel. De vorstperiode in 1985/86 is niet terug te vinden in de cijfers; misschien heeft de late aanvang ervan - begin februari - hier mee te maken.

Direkte trekgegevens van Blauwe Kiekendieven in Zuidoost-Brabant zijn schaars (figuur 2) en lijken het algemeen gevonden patroon te volgen (Glutz von Blotzheim e.a. 1971, Bijlsma 1976, Cramp & Simmons 1982): najaarstrek

vooral in oktober/begin november, bij vorst tot in januari; voorjaarstrek vanaf maart tot in mei, met een piek in april. In de maanden september-januari was 83% (n = 18) van de vastgestelde trekrichtingen zuidelijk of zuidwestelijk; in april werden slechts 4 trekkende vogels gezien, allen in noordelijke of noordoostelijke richting.

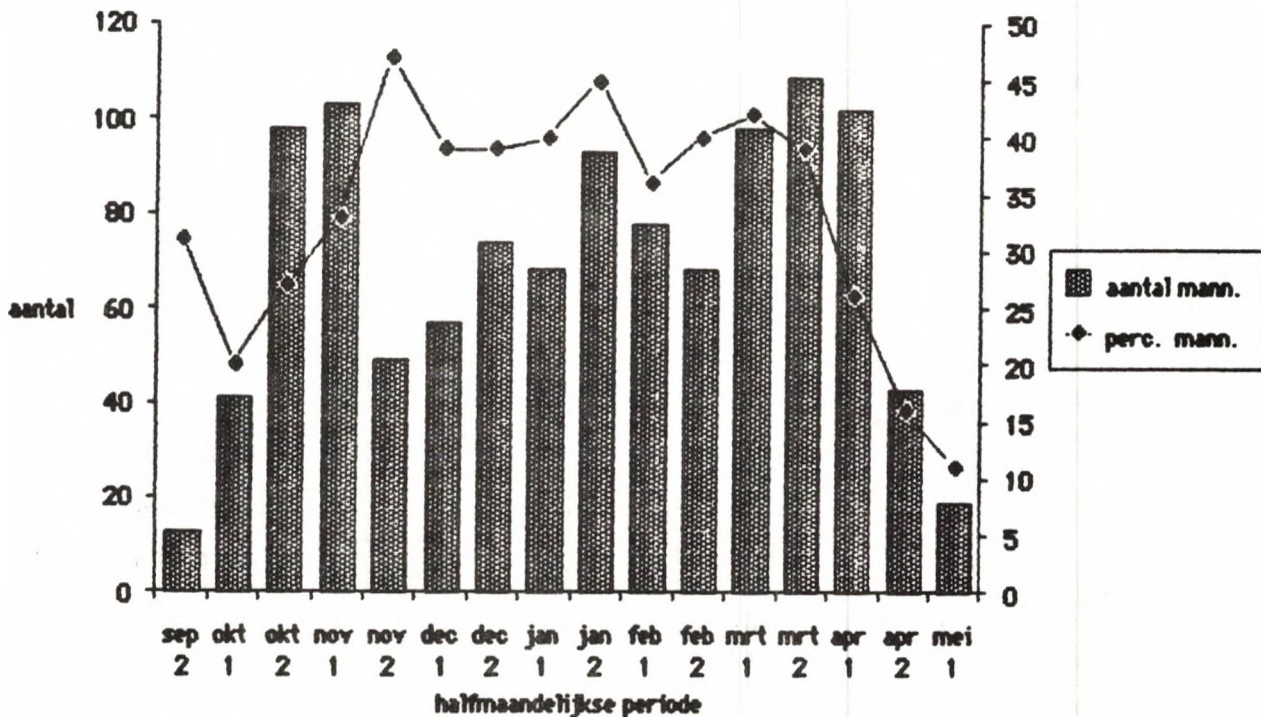
Hoewel nog maar pas als broedvogel verdwenen, lijkt de Blauwe Kiek Zuidoost-Brabant nu volledig te mijden in de zomermaanden. Noch in juni, noch in juli van de onderzochte jaren werden Blauwe Kieken gezien. Twee waarnemingen stammen nog van daarvóór:

28-6-1973 1 mannetje Strabrechtse Heide
30-6-1973 1 mannetje Malpie Valkenswaard

2. Geslachtsverhouding

Gebruikt wordt het percentage uitgekleurde mannetjes t.o.v. alle op geslacht gedetermineerde vogels. Bekijken we het percentage mannetjes door het jaar heen (figuur 3), dan zien we dat dit in oktober, begin november en april (ruien) beneden de 35% blijft, tegenover circa 40% in de winterperiode, met laat-november zelfs 47%.

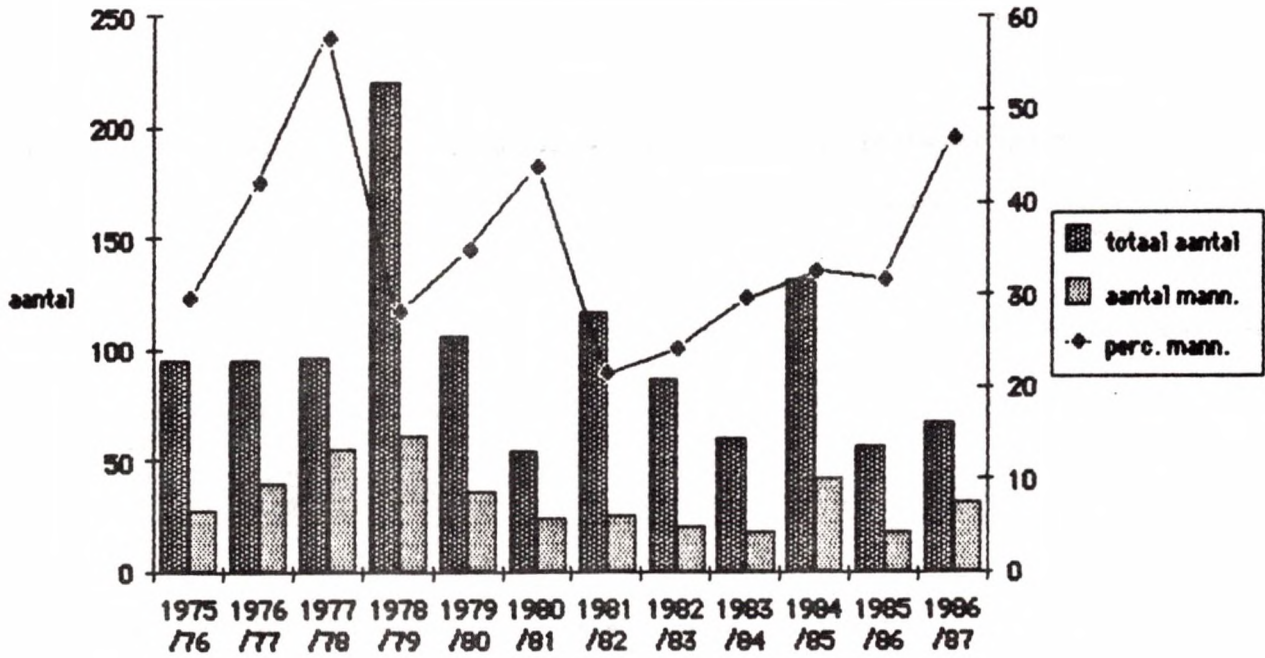
Figuur 3. Aantal en percentage uitgekleurde mannetjes per halfmaandelijke periode, 1975/76 - 1986/87.

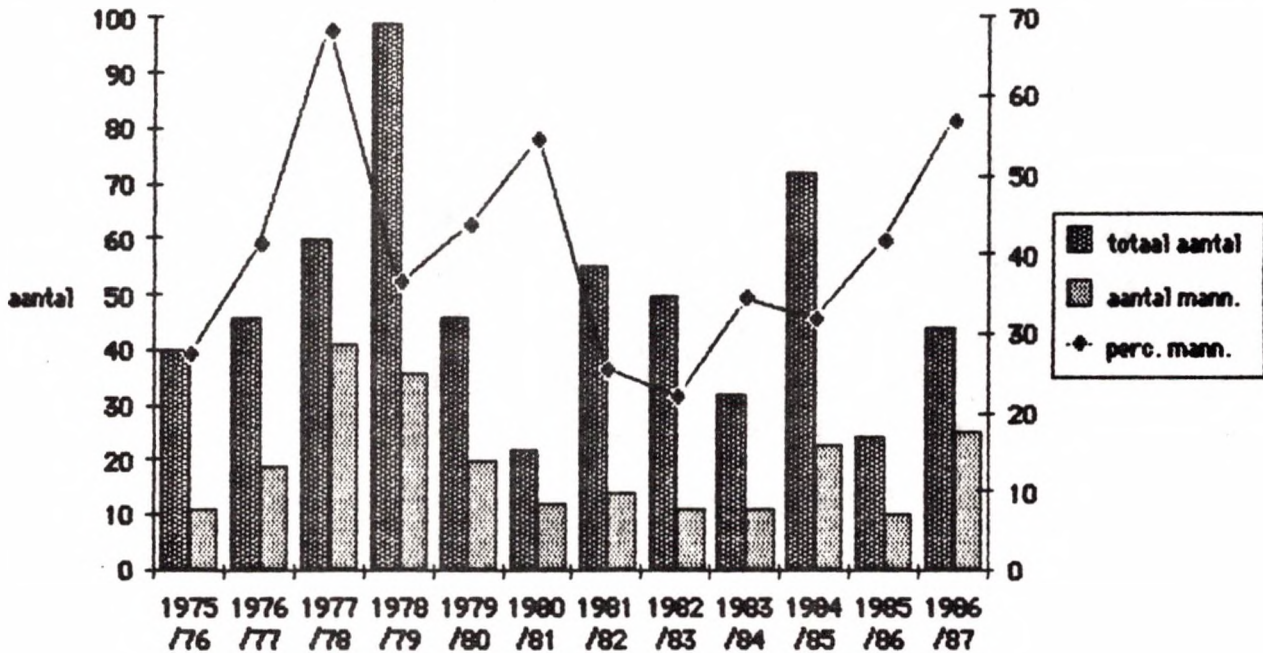
Deze getallen komen overeen met doortrekkieken van vrouwtjes resp. mannetjes, vrouwtjes bereiken in West-Europa de wegtrekkieken midden oktober, terwijl mannetjes deze pas midden november bereiken (Glutz von Blotzheim e.a. 1971).

Het aandeel mannetjes kan van jaar tot jaar sterk schommelen: van 22 tot 57% (gemiddeld 35%) als het volledige jaar meedoet, en van 22 tot 68% (gemiddeld 39%) over alleen de maanden november-februari (figuur 4, 5).

Figuur 4. Aantallen waargenomen Blauwe Kiekendieven in augustus t/m mei per seizoen, exclusief slaapplaats Cartierheide.

Figuur 5. Aantallen waargenomen Blauwe Kiekendieven in november t/m februari per seizoen, exclusief slaapplaats Cartierheide.

Alleen in Limburg zijn dergelijke percentages bekend : 30 - 40% mannetjes in de winters (november-maart) van 1977/78 t/m 1979/80 (Schepers 1981). In noordelijk Nederland lagen de percentages steeds beduidend lager (Schipper e.a. 1975, Boedeltje en Zijlstra 1981, Gerritsen 1982, Doevendans e.a. 1982). Van Duin e.a. (1984) vonden in de winters van 1978/79 tot en met 1981/82 slechts 9% mannetjes op een vaste slaappleaats in Diemen. Echter de gegevens van de slaappleaats op de Cartierheide (Cornelissen 1987) wijzen uit dat de geslachten-verhouding op de slaappleaats niet representatief hoeft te zijn voor die van de totale populatie.

Doevendans e.a. (1982) melden dat de percentages mannetjes in Nederland toeneemt van noord naar zuid - mannetjes trekken immers eerder weg bij vorst of sneeuw. Dit lijkt te kloppen met de genoemde Nederlandse gegevens. Maar cijfers van de Belgische kust (van Gompel 1984), Groot-Brittannië (Watson 1977) en Duitsland (Glutz von Blotzheim e.a. 1971) wijzen er op dat binnen West-Europa de regionale verschillen een eventuele noord-zuid gradient geheel verstoren. Mogelijk spelen hierbij landschap en vegetatie (via prooi-aanbod) een rol. Zo vonden Schipper e.a. (1975) in Flevoland een duidelijk verband tussen geslachtenverhouding en vegetatiestructuur resp. vegetatie hoogte.

3. Populatiegrootte

Door de 14 deelgebieden apart te bekijken (zie Werkwijze) komen we per winter op een schatting van het aantal pleisterende individuen (zie bijlage 4). Hiervan benaderen waarschijnlijk de aantallen van de maanden januari/februari het dichtst de "vaste" winterpopulatie. In tabel 1 zijn deze getallen gemiddelden. Voor zowel de maanden november/december als januari/februari komen we zo op een jaarlijks totaal van 12 à 16 Blauwe Kieken in Zuidoost-Brabant.

Tabel 1. Gemiddelde aantallen pleisterende Blauwe Kiekendieven per winter in 14 deelgebieden (zie tekst en figuur 1), over de periode 1975/76-1986/87.

Deelgebied	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Totaal
gemid. aantal exx. nov/dec	0	2.3	0.7	1.8	2.2	0.5	0.4	0.4	0.7	2.2	0.2	0.9	0.1	1.1	13.5
gemid. aantal exx. jan/feb	0	2.7	0.8	1.3	1.8	1.0	0.6	0.3	1.2	1.5	0.8	1.3	0.2	0.6	14.1
gemid. aantal nov - feb	0	2-3	1	1-2	2	1	0-1	0	1	2	0-1	1	0	1	12-16

De gehanteerde methode maakt dubbeltellingen mogelijk, met name door uitwisseling tussen deelgebieden onderling. Uit de gerangschikte losse waarnemingen en uit gegevens van de slaappleats op de Cartierheide komt echter naar voren dat in niet te strenge winters langdurig bezochte winterjachtgebieden eerder regel dan uitzondering zijn. Boedeltje & Zijlstra (1981) vonden in Flevoland zelfs echte (verdedigde) jachtterritoria, mogelijk onder invloed van een optimaal gedekte tafel.

M.i. is er dan ook eerder sprake van een onderschatting van het werkelijke aantal, omdat niet ieder deelgebied in iedere periode bezocht is door vogelaars. Dit geldt met name voor deelgebieden die voor vogelaars minder spectaculair of ongunstig liggen, bijvoorbeeld deelgebieden Haghorst en Sterksel, of die pas later "ontdekt" zijn, zoals Budel-Dorplein. Hoe gemakkelijk vogels gemist worden blijkt uit de PPD-tellingen: Alle 6 resp. 3 vogels, genoteerd in januari 1984 resp. januari 1986, waren "nieuw" voor tabel 1. (De 8 PPD-Kieken in januari 1985 zitten allen vermoedelijk wèl bij de losse waarnemingen.)

Met deze wetenschap lijkt een schatting van 20 Blauwe Kiekendieven in een doorsnee winter niet ver van de waarheid. Tijdens een inventarisatie in januari 1982 van 45000 ha open terrein in het onderzochte gebied, ongeveer driekwart van het totaal aan open terrein, werden 16 Blauwe Kieken geteld (11 vrouwtjes, 5 mannetjes) (Neyts 1982). Ook dit duidt op een totaal aantal van ongeveer 20.

4. Verspreiding binnen Zuidoost-Brabant

Uit Tabel 1 en bijlage 4 blijkt dat de Blauwe Kiekendieven niet gelijkmatig verdeeld zijn over de verschillende deelgebieden. Hoewel vogelaars graag en vaak op heidevelden met vennen komen en deze gebieden dus verreweg het best onderzocht zijn, lijken (!) ook de Kieken zelf een voorkeur voor deze terreinen te hebben. De deelgebieden "Landschotse Heide" (nr. 2), "Cartierheide" (nr. 10) en Budel-Dorplein (nr. 14), scoren dan ook beter dan het ook vaak doorkruiste "Riethoven" (nr. 7). Binnen de genoemde deelgebieden met heideterreinen is het overgrote deel van de waarnemingen bovendien van op of direct rond de heide.

Het lage aantal in het deelgebied "Buikheide/Oirschotse Heide" (nr.8) kan te maken hebben met lage vogelaarsdichtheid en met vogelvijandige militaire kapriole op de Oirschotse Heide. De deelgebieden "Haghorst" (nr. 1) en Sterksel (nr. 13) kunnen zoals gezegd zwaar onderteld zijn.

Dat de bebouwde kom van Eindhoven kiek-onvriendelijk is behoeft geen uitleg. De enige waarneming van een jagende vogel alhier had alles te maken met de lange, strenge vorstperiode:

17-2-1979   1 ex.   Evoluon Eindhoven.

Dat Blauwe Kieken Brabantse sneeuw mijden bleek al op de slaappleats op de Cartierheide (Cornelissen 1987). Sneeuwvrije "eilandjes" landbouwgebied in een wit Zuidoost-Brabant blijken Blauwe Kieken (samen met andere roofpieten) dan ook te stuwen naar die doorgaans weinig interessante plekjes, bijvoorbeeld langs de Keersop en nabij de Reuselse Moeren in februari 1979 (Peeters 1979, Peeters & Voorn 1980).

5. Slaapplaatsen

In onderstaande lijst van terreinen die éénmalig of vaker als slaapplaats gebruikt zijn, zijn waarschijnlijke slaapplaats-waarnemingen (waarnemingen in de schemering) met een ? aangeduid en zekere met een * :

- a. Cartierheide
* 1975/76-1982/83   jaarlijks 2-4 (max 14) exx (zie Cornelissen 1987)
- b. Grote Heide bij Achelse Kluis
? 27 feb-27 mrt 1976   3 vrouwtjes
- c. Malpie
? 19-3-1977   1 mannetje
- d. Oirschotse Heide
* mrt/apr 1987   1 vrouwtje
- e. omgeving Achtse Heide/Welschap (agrarisch)
* sep 1984   1 vrouwtje
* 13-1-1985   3 mannetjes, 1 vrouwtje
- f. Strabrechtse Heide
? mrt/apr 1979   1 mannetje , 1 vrouwtje
? 7-20 mrt 1983   1 vrouwtje
* 29-10-1983'   3 mannetjes, 1 vrouwtje
* 4-21 nov 1984   1 mannetje, 1 vrouwtje
- g. Landschotse Heide
? 4 nov-7 dec 1979   1 mannetje, 2 vrouwtjes
? 5-31 jan 1984   1 vrouwtje
? 28 okt-1 dec 1984   1 vrouwtje
? 3-2-1985   3 vrouwtjes
- h. Budel-Dorplein
? 1-4-1982   1 vrouwtje
- i. De Bus bij Reusel (agrarisch)
? 31-1-1987   1 mannetje

Afgezien van de min of meer vaste winterslaapplaats op de Cartierheide is er nog steeds weinig duidelijkheid over het belang van de overige zuidoost-brabantse slaapplaatsen. In ieder geval blijken dus ook de Oirschotse Heide, de Achtse Heide, de Strabrechtse Heide, en zeer waarschijnlijk ook de Landschotse Heide, als slaapplaats dienst te doen of gedaan te hebben. Verschillende andere staan als potentieel op de lijst. Dat heidevelden ook 's nachts een belangrijk biotoop vormen lijkt uit de gegevens afleesbaar, maar ook hier weer is voorzichtigheid geboden i.v.m. slaaptrek van vogelaars naar deze gebieden. Aanvullende gegevens zijn bijzonder welkom!

Conclusies

Het forse aantal losse waarnemingen heeft ons een stap vooruit geholpen naar inzicht in aantalsverloop, geslachtenverhouding en populatiegrootte van de

Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant. Degelijk georganiseerde simultaantellingen op potentiële slaappleatsen zouden het beeld nauwkeuriger en betrouwbaarder kunnen maken. Om inzicht te verkrijgen in de rol en het belang van de verschillende landschapstypen en vegetatiestructuren voor de Blauwe Kiek, en in de grootte van het jachtgebied, zouden detailstudies nuttig zijn. De nadruk moet dan liggen op intensieve studie van het (jaag)gedrag en terreingebruik van een beperkt aantal vogels. Schipper e.a. (1975) en Boedeltje & Zijlstra (1981) helpen ons hiermee goed op weg.

En verder moeten we zorgen dat deze prachtige vogel na zo'n 20 saai zomers gauw weer eens een nest komt bouwen in het Brabantse Land!

Dankwoord

Alleen door de bereidheid van velen om hun logboeken door te ploeteren en de gegevens op te sturen, heeft dit verslag zin gehad. Bedankt dus, Ernest van Asseldonk, Ad van Asten, Marco Bakermans, Ruud Bossong, Ruud Bouwmans, Fred Geven, Paul van Gils, Piet van Happen, Tom Heijnen, Henk Hendriks, Wim le Mair, Henk Moller-Pillot, Dimitri Montfoort, C.L. Mulder, Henk Munsters, Lex Peeters, Hein Prinsen, Ben de Ruyter, Gert Sanders, Noël Shilcock, VWG- de Kempen - archief - medewerkers, Edwin van de Werf, Jan van der Winden, Jan Wouters, Pieter Wouters en Pi erre van de Wielen.

Speciaal wil ik Jacques van Kessel en Tom Heijnen bedanken voor het opzoeken van literatuur; Tom bovendien voor het kritische doornemen van de tekst.

Literatuur

- Bakermans, M. 1987. Blauwe Kiekendief (*Circus cyaneus*). *Blauwe Klauwier* 4 (7): 40 - 41
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- Boedeltje, G. & M. Zijlstra. 1981. Territorialiteit, biotoop- en voedselkeuze bij de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* in de winter. *Limosa* 54: 73 - 80.
- Bijlsma, R. 1976. Ongestuwde trek van roofvogels (Falconiformes) in het binnenland. Wageningen - Hoog.
- Cornelissen, H. 1987. Slaappleats van Blauwe Kiekendieven op de Cartierheide, Zuidoost-Brabant. *Roodborsttapuit* 5 (2/3): 22 - 34.
- Cramp, S. & K.E.L. Simmons. 1982. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. II: Hawks to Bustards. Oxford University Pres.
- Doevendans, J.A.J.P. e.a. 1982. Roofvogeltelling in Nederland in januari 1982. *Limosa* 55: 121 - 124
- Duin, G. van e.a. 1984. Gemeenschappelijke slaappleats van Sperwers *Accipiter nisus*, Smellekens *Falco columbarius* en Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus*. *Limosa* 57: 97 - 103.
- Gerritsen, G.J. 1982. Blauwe Kiekendieven in de IJsseldelta. *Natura* maart 1982: 45 - 47.
- Glutz von Boltzheim, U.N, K.M. Bauer & E. Bezzel. 1971. Handbuch der V ogel Mitteleuropas. Band 4: Falconiformes. Frankfurt.
- Gompel, J. van. 1984. Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* aan de Belgische kust tijdens de winter. *Wielewaal* 50: 377 - 387.
- Neijts, F. 1982. Roofvogels in de Kempen. VWG de Kempen, publ. nr. 8. Eindhoven.

- Peeters, L. 1979. Groot aantal roofvogels pleisterend bij 't Goor te Reusel. *Blauwe Klauwier* 6 (5): 25 - 26.
- Peeters, L. & P. Voorn 1980. Verslag strenge winter '78-'79. *Blauwe Klauwier* 6 (1): 4 - 20.
- Schepers, F. 1981. Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Limburg in de winters 1977/'78 t/m 1979/'80. *Vogelvlucht* 4 (1): 2 - 16.
- Schipper, W. 1973. Over het voorkomen van Kiekendieven in Flevoland in 1971 en 1972. *Limosa* 46: 67 - 71.
- Schipper, W.J.A., L.S. Buurma & Ph. Bossenbroek. 1975. Comparative study of hunting behaviour of wintering Hen Harriers *Circus cyaneus* and Marsch Harriers *Circus aeruginosus*. *Ardea* 63: 1 - 29.
- Watson, D. 1977. *The Hen Harrier*. Poyser, Berkamsted.
- Winden, J. van der & T. Heijnen. 1986. Resultaten van de wintervogeltelling in januari 1986. *Roodborsttapuit* 5 (2/3): 115 - 131.

adres : Prof L. Fuchsiaan 19, 3571 HD Utrecht. Tel. 030 - 716174.

Bijlage 1. Losse waarnemingen van Blauwe Kiekendieven in Zuidoost-Brabant per winter en per halve maand.

a = dag 1-15, b = dag 16-31.

Per vakje staat linksboven het aantal vrouwtjes/juvenielen,

rechtsboven het aantal mannetjes,

middenonder het totale aantal waargenomen vogels.

	september		oktober		november		december		januari		februari		maart		april		mei						
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b					
1975/76	0	1	1	2	1	4	6	1	3	5	2	1	11	5	4	4	9	5	2	1	1		
1976/77	1	1	5	6	5	1	1	2	2	2	10	7	5	3	2	3	3	7	2	8	1	1	
1977/78	0	0	3	6	1	6	3	5	4	1	2	3	1	3	5	4	6	3	5	4	4	6	1
1978/79	1	2	9	1	7	3	4	5	7	3	8	1	19	8	9	5	11	3	17	8	22	3	7
1979/80	1	1	5	1	4	2	4	3	3	2	1	1	4	2	3	2	1	2	7	4	2	3	2
1980/81	0	0	2	1	2	5	2	3	3	1	2	1	1	1	2	6	3	2	3	2	3	2	2
1981/82	1		1	7	5	1	5	1	9	2	6	5	2	2	8	4	10	3	14	2	7	1	1
1982/83	0	0	3	1	18	8	2	3	3	1	2	3	2	3	6	2	2	1	2	2	2	1	1
1983/84	0	0		8	3	3	2	4	1	3	2	6	3	2	4	2	8	1			1	1	1
1984/85	1	5	2	11	14	2	4	2	6	6	8	5	5	3	5	5	4	6	2	2	6	1	3
1985/86	0	0	2	2	3	2	2	6	2	1	1	2	1	1	3	8	4	3	8	4	3	1	4
1986/87	0	1		1	6	1			4	9	13	3	5	1	3	3	1	6	3	5	1	1	1

Bijlage 2. Samenvatting van alle waargenomen Blauwe Kiekendieven (exclusief slaappleaats Cartierheide) in Zuidoost-Brabant, 1975/76 - 1986/87.

% Mannetjes is tussen haakjes geplaatst bij een kleine steekproef (n<40).

	'75/76	'76/77	'77/78	'78/79	'79/80	'80/81	'81/82	'82/83	'83/84	'84/85	'85/86	'86/87
Totaal aantal exx. aug. - mei	95	95	97	221	106	55	117	87	61	132	57	68
Aantal mannetjes aug. - mei	28	40	56	62	37	24	25	21	18	43	18	32
Aantal vrouwtjes/juv. aug. - mei	58	46	43	144	59	27	90	63	41	88	37	38
% Mannetjes aug. - mei	33	47	57	30	39	47	22	25	31	33	33	45
Aantal mannetjes nov. - febr.	11	19	41	36	20	12	14	11	11	23	10	25
Aantal vrouwtjes/juv. nov. - febr.	29	27	19	63	26	10	41	39	21	49	14	19
% Mannetjes nov. - febr.	28	41	68	36	43	(55)	25	22	(52)	32	(42)	57

Bijlage 3. Percentage uitgekleurde mannetjes per halfjaarlijkse periode.

a = dag 1-15, b = dag 16-31.

Bij kleine steekproef ($n < 40$) is het % mannetjes tussen haakjes vermeld.

middenonder het totale aantal waargenomen vogels.

	september		oktober		november		december		januari		februari		maart		april		mei	Totaal
	b		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	
n (aantal exemplaren)	13		41	98	103	49	57	74	68	93	78	68	98	109	102	43	19	1164
% mannetjes	(31)		20	27	33	47	39	39	40	45	36	40	42	39	26	16	(11)	36

Bijlage 4. Geschatte aantallen pleisterende mannetjes en vrouwtjes per deelgebied (zie figuur 1), over 12 winters. Per vakje geldt de bovenste regel voor november/december, de onderste regel voor januari/februari. Individuen van onbepaald geslacht zijn in het midden van een vakje genoteerd. Individuen, alleen waargenomen tijdens PPD-tellingen zijn met een * gemerkt.

Winterperiode Deelgebied	'75/76		'76/77		'77/78		'78/79		'79/80		'80/81		'81/82		'82/83		'83/84		'84/85		'85/86		'86/87	
	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv	mm	vv
1 Haghorst, de Baest																								
2 Landschotse Heide, Hoogeloon	1 1-2	2 2		1 1-2			2 2	1 2	2 2	1 2	2 1	1 2	1 1	2 1	2 1	2-3 1	2 1	1 2	1 3	1 1	1 1		1 1	1 1
3 De Utrecht-west, Reusel-noord		1 1		1 1			1 1	1 1	1 1	1-2			1		1			1 1					2 1	
4 Reuselse Moeren, Kroonven		1 1	1 1		2 1	1 1		1 3	1 1	1 1	1 1	1 1	2 1	1 1	1 1			1 1*	1 2	3 2		2	1 2	2 2
5 Cartierheide, Pielis	1 2	1-2 1		1 1	3 1-2	1 1	2-3 1	2-3 1	2 1-2	2 1	2 1	1 1	1 1-2	1 1	1 1	1 1		1 1	1 1	1 1		1		1 2
6 Liskes, Malpie, Plateaux		2 1		1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1		2 2			2 2		1 1		1 1		1 1				
7 Riethoven, Knegsel	1 1			1 1	1 1			1 1	1 1				1								1		1 1	
8 Buikheide, Oirschotse Heide	1						1 1	1 1	1 1	1 1			1		1			1*	2 1					
9 Ekkersweijers, Collse Zeggen				1 1	1 1		1-2 2	2 2	1 1	1 1	1 1	2 1	2 1	1 1	1 1	1 1		1 1	2 2	2 2	1 1	1 1	1 1	
10 Strabrechtse Heide, Lierop	1 1	1 1	1 1	1 1	1 2	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	2 1	2 4	1 1	1 1	1 1	1 1	2 1-2	1 1	1 1	1 1
11 V'waardse Visvijvers, Gr.Heide Eindhoven				1 1					1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1		1		1 1				1 1	1 1	1 1
12 Leenderbos, Grote Heide	1 1	2 3	1 1-2	1 1	1 1	1 1	1 3	1 1	1 1	1 1			1		2 1-2	1 1	1 1		1 1		1 1	1 1*	1 1	
13 Sterksel, de Pan													1					1*				1 2*	1 1	
14 Budel-Dorplein, Budel							3 1		1 1	1 1	1 2	1 2	2 1	1 1	1 1	1 1		1 3*		2		2 1	2 1	
Totaal nov.-dec.	14-15		9		14		17-20		13		11-12		17		22-24		9		13		11		4	
Totaal jan.-feb.	14-15		15-17		10-12		27		13-14		10		15-16		6		14		21-22		8		18	

PERSBERICHT

TENTOONSTELLING:**"VOGELTREK: VAKANTIE OF NOODZAAK ?"**

Vanaf 17 september 1988 tot 30 april 1989 organiseert Vogelwerkgroep "De Kempen" in samenwerking met Staatsbosbeheer een tentoonstelling over vogeltrek.

Doel van deze tentoonstelling is het geven van informatie over vogeltrek aan een breed publiek.

De tentoonstelling is dagelijks te bezichtigen van 10.00 uur tot 16.00 uur, in de informatieschuur van Staatsbosbeheer. (bij de ingang van Boswachterij Leende)

Naast de tentoonstelling zal er een doorlopende diaserie over vogeltrek te zien zijn.

Tevens verschijnt er een boekje met daarin de onderwerpen welke op de tentoonstelling uiteengezet worden.

Vanaf de informatieschuur zullen er ook excursies, onder leiding van een excursieleider gehouden worden.

Voor informatie kunt u zich wenden tot:

Vogelwerkgroep De Kempen

coördinator: P. van Happen
Waardstraat 15, Geldrop.
tel. 040 - 862739

TECHNISCHE AFGEVAARDIGDEN**SOVON DISTRIKTSKOORDINATOR OOST-BRABANT**

Ernest van Asseldonk Sch. Kellenerstraat 68 6042 XH Roermond 04750-25780

COMMISSIE AVIFAUNA-ONDERZOEK PPD (namens het SOV)

Peter Key	Molenstraat 36	5087	BN Diessen	04254-1917
Sjef Benders	Wilhelminastraat 58	5721	KK Asten	04936-1367
Marco Bakermans	Klaproos 17	5527	KG Hapert	04977-5862

BESTUUR SOV**Voorzitter:**

Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040-857391

Sekretaris:**Penningmeester:**

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936-1367

Biologisch secretaris:

Ernest van Asseldonk Sch. Kellenerstraat 68 6042 XH Roermond 04750-25780
Tom Heijnen Boschdijk 1081 5626 AG Eindhoven 040-622128

Overige leden:

John Vereijken Margrietlaan 59 5741 XL Beek en Donk 04929-63199

REDAKTIE "ROODBORSTTAPUIT"

Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626	AG Eindhoven	04909-2128
Maarten Helmich	Ackerdijkstraat 26	5212	GL Den Bosch	073-414861

SOV WAARNEMINGEN-ARCHIEF**Centrale contactpersonen:**

Jon Boesten	De Mommers 12	5581	AL Waalre	04904-15276
Tom Heijnen	Boschdijk 1081	5626	AG Eindhoven	040-622128

BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. S. Benders, penningmeester SOV, Postbus 319, 5600 AH Eindhoven. Abonnement "De Roodborsttapuit" : voor leden van aangesloten werkgroepen Fl. 10,-, voor overige abonnees Fl. 20,-. Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 19..". Oude nummers (ad Fl. 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

DE ROOBBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen
(SOV)

Jaargang 7

Nummer 2

September 1988

Redactie: Tom Heijnen (eindredactie), Maarten Helmich

Tekstverwerking: Jet van Asten

Lay Out: Ad van Asten

Tekeningen: Archief SOV

VAN DE REDAKTIE

Voorwoord. Tom Heijnen en Maarten Helmich 39

VAN HET BESTUUR

Mededelingen van het bestuur. Ben de Ruyter 40

NMF BERICHTEN

Roofvogelprobematiek. Maarten Helmich. 41

Natuurtechniek. Maarten Helmich. 42

VELDWERK

Broedvogelinventarisatie van schaarse watervogels in de omgeving
van Son in 1987 en 1988. Jan van der Winden. 43

LOPENDE ONDERZOEKEN

Overzicht van lopende onderzoeken 45

Microvogel-gemeenschappen in een afgetakeld hoogveengebied. Boena
van Noorden. 46

Het voorkomen van de Blauwe Kiekendief in Zuidoost-Brabant, 1975/76
1975/76 - 1986/87. Hans Cornelissen. 61

PERSBERICHTEN

Tentoonstelling "Vogeltrek: Vakantie of noodzaak?" 76